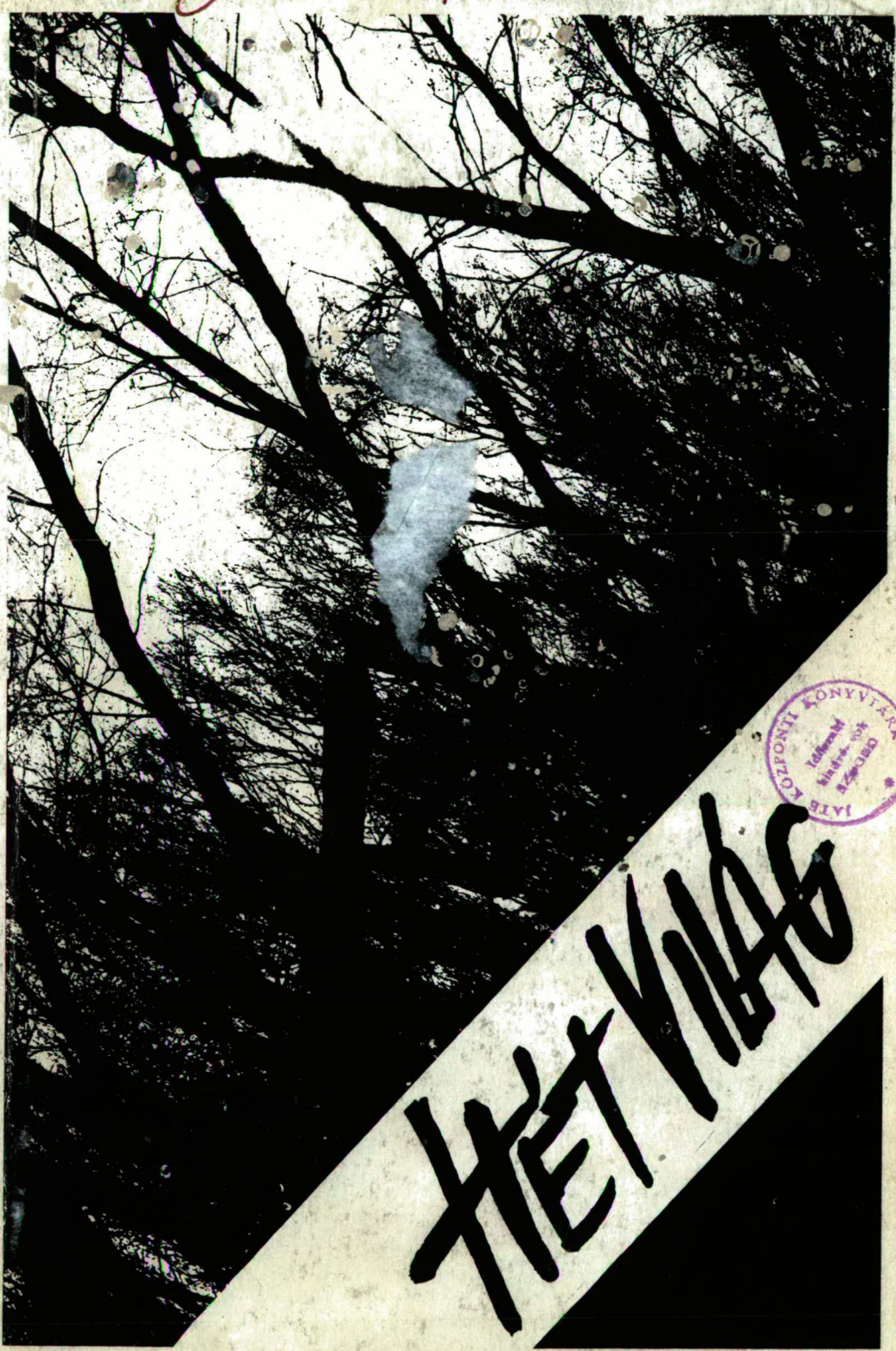

55782 ✓

1990 NOV 5

62

KÖZPONTI KÖNYVTÁR
1889-1945
Könyvtár-nyitási
szám: 1000

HET MAG

„...mikép a monda hős elindulva a *hétvilágba* vagy *világtalan világig*, csak ugyan csodás világokat jár be ; bekalandozza ilyenkor a *réz, ezüst, arany erdőket, a sárkányi föld alatti palotákat, a szellemek, ördögök pokoli lakát, a tündérek boldog honát,* s eljut egész a *föld, tűz, lég, víz tündér anyákhoz, a nap, hold és szél sógornékhöz ;...*”

„ ... hol az elátkozott, kit ennél fogva sem a menny sem a pokol be nem fogadhat, elsülyedve a földről *hét* külön csodás *világon* mén át,...

(Ipolyi Arnold : Magyar
mythologia)

[1990/1.2.1]

HÉT VILÁG

Szerkesztik
Bod Péter
Dajkó Pál
Pató Attila

Felelős szerkesztő: Ötvös Péter

Lektor: Zentai Mária

A borító Gombos Lajos munkája

A JATE Közművelődési Titkárság
irodalmi-kritikai kiadványa
(a HARMADKOR új folyama)

A szerkesztőség címe :

JATE Bölcsészettudományi Kar
6722 Szeged Egyetem u. 2-6.

I. sz. Irodalomtörténeti Tanszék (Ötvös Péter)

A folyóirat az Osvát Alapítvány támogatásával készült

ISSN :

Szerkesztés és szövegszerkesztés : Tóth Péter

A kiadvány a Xerox Ventura Publisher 2.0 tördelőprogrammal készült.

LECTORISALUTEM!

„Az ember legmagasabb rendű szenvedélye azonban a hit, és egy nemzedék sem kezd máshol, mint ahol az előtte járó, minden nemzedék előről kezd, egyik soron következő nemzedék sem jut tovább az előzőnél, amennyiben az a feladatához hű maradt, s nem hagyta cserben.”

Kierkegaard

Tartalomjegyzék

Magyari Barna : Időhúzás	7
Prózavers - töredék	
Kolozsvári elégia	
Nyári János : Az elszakadt meséskönyv	9
Kelemen Zoltán : Táj	19
Ima	
Nomád	
Flaisz Endre : A pillanat végtelenné zárul	21
Bakos András : Magamhoz	24
Tunyogi Lehel : A költő beszélni tanul	25
Benda Balázs : A bonbonát lázadás	31
Krupa Sándor : Szeretettemplom	32
Emlék	
Jenci Gyula : Eső fűröszi arcomat	34
Egyedül	
Anatol Meszinov : A viktoriánus kertészlepedő	35
Zimbabwe	
Szerb Máté : Evolucionista etűdök	38
Jégkorszak	
Csípő Erika : Ég a nádas ...	40
Sánta Gábor : Befejeztlen ima	43
Győrci Zsolt - Schlachtovszky Csaba : A görög dráma	45

Műfordítás

Edgar Allen Poe : A holló (Fordította Győrei Zsolt)	54
Ben Jonson : Himnusz (Fordította Török Attila)	59
Török Attila haiku - fordításai	61

A posztmodern elméletiről I.

Ihab Hassan : A posztmodernizmus egy lehetséges fogalma felé	64
--	----

Szemle

Szincsök György : Keresés ésvagy meglés (Márton László manierista-barokk verséről)	73
---	----

Pató Attila : Matzerath urunk karácsonya (Günter Grass - patkány - esszé)	81
--	----

Bod Péter : Rozsdálódó történelem (Milan Kundera : Tréfa)	83
--	----

Dajkó Pál : Az utolsó író első könyve (Talamon Alfonz első kötetéről)	85
--	----

Munkatársaink

88

Magyari Barna:

Időhúzás

Miután letusolt az ábécé mind a negyven betűje, én azon töprengtem, hova a francba fektessem őket. Végül úgy döntöttem, előbb dolgoz-
zanak valamit, hogy kiérdemeljék a pihenést; ezért nekifogtam az írásnak. Ki-
gomboltam a város szoknyáját, hogy valami ingerlő is legyen a dálutánban. Majd
letette melltartóját a nagylombú tölgy. Erre már felállt fantáziám, ám előbb
szeretkezni akart a tájjal. De a tájat nem lehet versekkel megfőzni, ezért elment
fantáziám az ócskapiacra, és vett magának egy nagyon kopott farmerdzsekit.
Ráírta az összes nagymenő együttes nevét, majd kifúratta füleit, s mindkettőbe
aggatott egy-egy hatalmas rockjelvényt. Így már lesz esélye? Nem tudom, talán
reggel meglátjuk, most ugyanis szállodába viszem az ábécét. Sorakozó: a, á, b, c,
cs, d, dz, dzs, e, é, f, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü,
ű, v, z, zs.

Prózaverstörödék gimnazista-koromból

Nálunk a tavasz tekintetére rügyeivel kacsint a fa, s mosolygó
tömbházak zsebében a napfény kotorász. A fiatalok fantáziájában tornacipőben
sétál a jókedv; „Jani bácsi” és „Juci néni” is igazi hóvirág akceptussal átállítja a
hangulatát. Olyan szép idő van, hogy egy járókelő maga mellett sétáltatja opti-
mizmusát. Zöld pulóverét magára kapja a táj, és a parkban kibontott hajjal járkál
a szellő. Szabadban töltött délutánok ereszei alatt fészkelnek a kisdíákok fecske-
röptű vágyai, a gimnazisták pedig félkézzel emelgetik koraestére tervezett rande-
vúikat.

Kolozsvári elégia

tisztelt ihlet
ma a mondanivaló lekéste
a huszonhatos trolit
így valószínűleg
öt-tíz percet késik
a versírás

addig tessék
sípcontvédőt tenni a verslábakra
mert nagyon kemény az élet

Nyáry János

Az elszakadt meséskönyv

I.

1. Lassú por kavargó a paták alatt. A szamárr hátán Benjámin ül. Imbolyogva halad a horizont erdői felé.

Bal karja fölkötvé, jobb lábán gőz: a baleset nyomai. A meg-meginduló szélben meglebben rajta az ing.

A paták dobogását már nem hallani. Egyedül maradtam; a lassan ülepedő por kínzó rétegben telepszik meg az orromban és a tüdőmben.

Benjámin kézmelege észrevétlen párolog el a tenyeremről. Az egyetlen, amit hallok, saját testem lüktetése: aláfestés a látványhoz.

2. Az ágya lábánál álltam; a baleset után. Szavai (nemrég eszmélt föl) iszapként borultak rám. Ne vádold magad.

Nem haragszom rád; nem tudok haragudni.

Főlnézett - ekkor egy pillanat alatt befagyott az éjjeliszekrényen álló pohár víz.

A szoba: vasszekrény, hideg vaságy; mi ketten.

3. Az elmúlt éjjel rettenetes képek gyötörtek. A faliórában kattogó idő törvényt ült fölöttem. Később az ütések cipőkopogássá változtak át: járkált a szobámban; hason feküdtem, nem láttam, de a fülem nem csalt: mankók kopogása vegyült a cipőkébe. Ablaktól ajtóig járkált, oda, vissza, reszkető szemhéjamon ott vibrált alakja; óriásira tágult, bekötözetlen sebeiből szivárgott a vér. Benjámin azután odakopogott az ágyamhoz, föltérdelt a hátamra és ott maradt hajnalig. A párnába temetkezve alig kaptam levegőt.

Reggel sápadtan, gyengén támolyogtam a fürdőszobába, hogy megmosdjam. S az összes csap szárazon hörgött.

Ráborultam a mosdókagylóra.

Jó öreg. Csak itt lennél.

4. A számár leeresztett fejfel poroszkál a kőkereszt Krisztusának tekintete alatt. Benjámín meztelen bal lábfeje valami mélabús elengedetséggel lóg a porba; becsuklott lábujjai véghetetlen csikokat rajzolnak.

Föltámadt a szél; a hátam mögül, azaz a város felől. Ha kiterjeszteném az ingem, ellenállhatatlanul elindítana a pusztába. Nehéz, fullasztó porral terhes; ha most hasra feküdnék, egy óra alatt úgy betemetne, hogy soha többé nem találának rám.

Magam elé képzelem, ahogy az erős szél keresztülsöpri a várost; de a szárazság alatt lerakódott szikes homokot már nem tudja kitakarítani.

A számár kemény, leszegett fejfel döcög a távoli erdők felé; alighanem kínozza a rengeteg döglégy; még látni a csapkodó farkat.

Elég lesz-e a víz? amit vitt Benjámín.

Az utolsó napokban koldultuk meg loptuk össze azt a pár kortyot is, amit kiürült olajosflakonokban magával vitt. Nagyon kevés. Talán estére talál egy kutat, amit nem szártott porrá a hőség. Gondolom, csontszáraz bogyókon és gyökereken fog élni, míg el nem éri az első települést, ahonnan az emberek nem menekültek el az aszály miatt; nem tudom, mikor ér oda. Csak alkonyattal indulhat útra minden nap, a déli forróságot embernek elviselni lehetetlen. Ha eléri az első erdőt, ami a látóhatár peremén rezeg, talán talál kutat is.

A számár föl-fölrántja a fejét; Benjámín csújtatja. Leülök a földre; a számár szügyig gázol a rezgő levegőben.

5. Benjámín szobája. A pohár víz: jégtömb üvegbörtönben. Áruklodóan reszkető kezeim a hátam mögött. A múlt éjjel szárazon lüktet testemben.

Aszalodott, kilügozott rémképek, hányinger, az ájulás küszöbéig.

Benjámín mesél. „Az éjjel történt. A plafon közepén a villanykörte pislogni kezdett, majd elaludt. Becsuktam a szemem; akkor minden kapcsolatam föloldódott a szobám és énköztem. Később testem érzőidegei elkezdtek lebegni és szétterjeszkedni, fogaim közt pedig egy óriási, mindenentől nőni akaró nyelv lüktetett. Már nem tudtam volna eldönteni, hogy az ágyamon fekszem, vagy a plafonon függök, mint egy légy. Meztelenül kilőttek a világűrbe, gondoltam, vagy a tengerben lebegek; valami ilyesmi.

- Álomban kergetett valaki. Valami titkos szervezet embere volt, és úgy nézett ki, mint Abraham Lincoln, csak épp a szakálla volt tömör, szürke öntöttvasból. Egy fekete autó száguldozott az utcákon, meg ki-be a házunk kapuján; én a tetőkön menekültem. Később egy poros, napfényársárga utcácskában elcáptak; már hárman voltak, az arcukat nem láttam. Ketten lefogtak, a harmadik pedig egy nagy, tompa vasrúddal döfködni kezdte a hasamat. Vége, gondoltam, átélve egy drámai hős katartikus halálát.

Később egy orgonalugasban sétáltam; a levelek közt át-átsütött a napfény. Egy templom kertje volt. A széles, fehér lépcsőkön már sokan ültek, beszélgettek. Odaültem közéjük. Azután a bokrok mögött három állványos géppuska csöve kúszott elő, a fűben idegenek mozogtak. Nyugodt tempóban elkezdtek géppuskázni minket.

Irgalmatlanul lassan hanyatlottak az emberek a lépcsőkre, mint egy lelassított filmen. Tiszta fejfel érzékeltem, hogy mind közelebb hozzáam. És éreztem azt is, amikor a golyó belémhatolt. Meg is tudom mutatni, (a gyomorszájától pár centire a hasára bökött) itt, ide. De most sem a fájdalmat éreztem.

... Menekültem tovább. Az utcai lámpák körtéi elérhetetlen magasságban világítottak; alkonyodott.

A folyópartra futottam. Fekete fák, a víz tükre mélysötét, mint az éjjeli ég. Állt ott egy ember; egyszer csak kérdezett valamit, hogy merre van. Előrenyújtottam a kezem; ekkor az ember egy hatalmas törrel hirtelen mellbe szúrt. S akkor harmadszor is megdicsőültem. Egy darabig úgy maradtam, megfeszült testtel, kinyújtott karral, azután hatalmasat zuhantam, együtt a leomló parttal. Hűvösség áramlott a bőrömön; már a víz alatt voltam, közel a meder fenekéhez, hagytam sodortatni magam az árral.

Nem kellett levegőt vennem, a vízből ki tudtam szűrni az oxigént. Teljesen sötét volt, kicsit féltém, hogy nekimegyek egy híd lábának. Éreztem, ahogy a fölkkavarodott iszap surlódik a bőrömön.

Azután átváltozott minden. Finom, fehér kavicsokat láttam a fenéken, tüskés állatok úsztak el melletttem. Óriási vízikigyó font körbe, majd továbbúszott. Fénylő, sárga, zöld, piros lényeket láttam, nem voltak se növények, se állatok. Lágyan hajladozó, áttetszőn vörös szálakat láttam. Ez már a tenger, villant át rajtam. Teljesen elengedtem magam, süllyedtem egyre mélyebbre. Egyre sötétebb lett, a napfény már alig hatolt le odáig. Mélyvörösön derengett a mindenség. Nem láttam már semmit; a fülemben tompa, mély lüktetés; néha valami bugyborékoló hang. Egészen össegmbölyödtem. Végtelen nyugalom. Azután elviselhetetlen nyomás szakadt rám. A tenger vízének négyezer méteres rétege. Fulladoztam.

Amikor kinyílt a szemem, forró homokban feküdtem. Nehezen tudtam mozdulni, a végtagjaim nemigen engedelmeskedtek. A bőröm teljesen ráncos lett az ázástól; vakított a napfény, és én ordítottam."

Fejem ereiben továbbra is lomhán lüktettek az elmúlt éjszaka rémségei; minden lüktetés tetején olajréteggént úszott a fájdalom. A kezcim: két összeakadt markológép. A nyelvem iszonyatosan száraz volt; egyetlen vízcsap sem folyt nálam. Az éjjeliszekrényben álló pohár víz: jégtömb üvegbörtönben.

6. Jó öreg! csak most .

//

Nem tette ki a pontot, gondolta, így lesz a legjobb. Ült és rágta a tollat. Azután kivette a szájából és elkezdte bámulni; olyan volt, mint egy kígyó, amely mozdulatlan ugyan, de már feszül benne a marás; fényes és kellemes fogású, de minden részében ott kering sötétben és nyugodtan a méreg. Hátrádott és elképzelt, ahogy a toll megrándul az ujjai közt, körbefonja a karját, száraz, hideg lesz és belemar az ütőerébe. A pici seben fölshívódik a méreg és a karja lassan zsibbadni kezd, és többet nem mozdul; kúszik a mozdulatlanság fölfelé, elér a vállát, és a vállá megdermed, elér a szívét és a szíve két dobbanás közt egyszercsak elengedi az

Letette a tollat és rezzenetlen arccal nézte, ahogy megindul lefelé a ferde asztallapon és egyre gyorsabban gurul az asztal széléig, hogy onnan némán a szőnyegre

Kezébe vette a szöveget. Végigfutott a kéklő mondatokon, majd türes oldalukkal fölfelé visszatette a lapokat az asztalra.

Maga elé bámult, hintázott a széken, hátát a támlának feszítve. Azután fölállt és az ablakhoz ment. Balra az utcák szabdalta háztömb, messze néhány magasabb épület, félig elmerülve a párában; jobbra betonlapzataikon távvezetékoszlopok taposták a rezgő síkságot.

Végül visszament az asztalhoz és a fiókba tette a telírt papírlapokat. Lemondott róluk. Nem akarta, hogy szem előtt legyenek.

Alkonyodott. Kiment az utcára, elindult gyalog a folyó felé. Nem sietett; sokszor indult már ugyanekkor ugyanarra a helyre, tudta, milyen hosszú az út. Elért a rakparthoz. A lépcsőn legyalogolt egészen odáig, ahol már iszap borította a betont, bomló vízínövények és kivetett halak szagát párologtatva fölfelé.

Alkonyodott; a töredezett vízfelszínen, mint egy kiégni készülő lámpa, vibrált a vörös napfény. Elindult a parton, cipőjén iszapos

A kőkoriát, az épületek, a járdák, a lépcsők, az utak, az oszlopok, a hidak, a terek, mintha elhordott és összekevert kövekből épültek volna föl.

Megállt egy kicsit a korlátnál, nézte a folyót: a tetején buborékok, hab, néhány faág. Lassan úsztak lefelé, délnek, néhány hét múlva talán elérik a tengert. A világ túloldalát. Azt a helyet, ahol a másodpercek egyszer csak némán porrá őrödnek és lassan érezkedve szétterülnek a vízfenéken.

Továbbmegy. A járda tele papírzsombokkal és újságokkal. Szélcsend van. Minden súlyosan tapad a földhöz.

Leül egy padra, háttal a járdának, lehajtja a fejét.

Ki tudja, hogy mindaz, ami itt lenni látszik, valóban van-e. Mintha puha, sűrű szövet itatná föl az érzetek valóságát. A szem lát, a fül hall, a bőr érez; de minden hiába; csak élességüket veszített képek és tompa mormogások érnek végül a célhoz. Olyan minden, mint bármikor, mint régen, mégis, a dolgok mögött mintha elkorhadt volna a váz, amely kifeszítette őket.

Ki tudja, talán ezért lett sötétén komoly minden; minden, ami valamikor könnyed, puha, ruganyos léptű futás volt. Talán ezért nem lehet többé könnyű kézzel színes festékfoltokat csöppenteni a fehér papírra. Ezért nem lehet többé hatalmas városokat építeni és dönteni a sorsuk felől. Nem lehet nekik ajándékozni a tüzet és nem lehet özönvizet zúdítani rájuk.

Amikor méricskélgni kezdett és hümmögni, akkor lett vége. Azután csak a kézbe temetett arc. Azóta csak próbálkozás minden arra, hogy átszúrja a homályt, miközben az egykor fehér és piros pöttyök egyre nyilvánvalóbban oldódnak föl a hűvös, fekete alapon.

Fölemelte a fejét a padról. Már teljesen besötétedett. Az újságokat rugdosva elindult haza.

1.

7. Az öreg egy régi gátórházban lakott. Sose felejttem el, az esőszürke fonalak közt kilométereket tocsogtam a gát tetején; balról a fű nedveszöldje, jobbról a fekete vízből kiemelkedő ártéri erdő
Töröld meg a fejed, szárítkozz meg.

A fák törzsébe sötét hasadékokat rohasztottak az áradások. A fatörzsek közt levelek, gallyak, tollak úszkáltak; csomókban hintázó békalencse.

Úlj le.

A ház cserepei zöldék voltak a mohától, itt-ott fehérek a madárszartól. A szántóföldön pedig iszonyú tömegben varjak terpeszkedtek; néha egyik-másik arrébbrebbent pár centit, ha rájuk ijesztettem.

8. A száradó ruhák szaga.

Az öreg egy könyvet tett le elé. Az esőcsinálás tudománya, vagy valami ilyesmi.

De mért olvassam el, mikor zuhog az eső.

Olvasd csak el.

(Sose fogom elolvasni, vastag) Jó, elolvasom.

Az öreg napjában többször csizmát húzott, meg köpenyt, és szólanul leballagott az áltéri fák közt a folyóig, hogy megmérje a vízszintet. Dél előtt, délben, este. Ezzel eltelt szinte az egész napja.

Láttam, ahogy fölöltözik. Kimegy. És érzem, ahogy a meztelen talpamra ugrom, hogy belenéznek a ládájába.

A teteje olyan nehéz, mint egy kőszarkofágé.

Legfőképpen egy pokróc; alatta valami csomagolópapír. Azután térképféle papírok. Egy üveg vörös ital. Lentebb mimifikálódott dögölt egerek; azonkívül varjúfejek és

Nem volt dühös, talán sejtette, hogy meg fogom tenni; te kis pisás, ehhez még nőőd kell, mondta, és puhán tarkón legyintett, miután rám nyitotta az ajtót: Nem mész onnat.

9. A szamár szügyig gázolt a rezgő levegőben. Hajam tele porral; a szemem is. Ég a torkom.

A kezem szürke, mint egy halotté. Benjámín már messze, de még nem olvadt össze a látóhatár erdőivel.

Jó ideig bámultunk egymásra, azután halkan megcsörrent a számaron a szerszám és meglötytént a flakonokban a víz és fölszállt.

10. Benjámín szobája.

Benjámín fölkel, Jó, nem? mondta. Már majdnem teljesen meggyógyultam.

Odament az ablakhoz és kinyitotta. Jön a nyár. Azután kirohant a szobából.

Főlemeltem a vizes poharat. A néhány ujjnyom homályán és az üvegfal bordázatán át figyeltem a jégből vízbe változó anyagot. Főlülről lefelé olvadt, s az utolsó ujjnyi jég fölválva a pohár aljáról, főlemelkedett és hintázni kezdett a víz tetején.

A pohár alján nyugodt, vékony rétegben ült a homok. Ki akartam várni, amíg az utolsó reszkető jégdarab is elolvad, de nem olvadt tovább, vagy csak nagyon lassan.

Csak vécén voltam, mondta Benjámín.

Örülök.

11. Benjámín azután bukkant föl először, hogy az öreg elünt. Sokáig nem tudtam vele mit kezdeni, egyáltalán semmit, nemhogy megzabolázní. Amikor elvittem őt a gátórházban, hogy meséltem volna neki az öregről vagy a ládájáról, egy-egy óvatlan pillanatban mindig kisurrant az ajtón.

Néha azonban egész közel kerültünk egymáshoz .

Egyszer hosszú időre elünt. Kerestem az erdőben, de nyomát sem találtam.

Az történt vele, hogy „találtam az erdőben egy faviskót. Az egészet benőték a szederindák. Három róka lakott ott, de elkergettem őket. A padláson meg egy bagoly, őt hagytam, hadd aludjon.

Ágakból ketrecekét csináltam. Kimentem a pusztáig és varjakat fogtam , hurokkal. Elvittem őket a ketrecben a faházhoz.

Tudtam, hogy a varjak örökké élnek. Tudni akartam, hogy mitől.

Minden nap ettetem őket és följegyeztem róluk mindent. Mennyit esznek, mennyit szarnak ki. Mindent fölírtam a fagerendákra.

Több hét eltelt, amikor rájöttem, hogy nincs már hely a kunyhóban, mert televéstem az összes deszkát és grendát, a padlót és a mennyezetet, még semmit se jutottam előbbre.

Másnap elnémult a rémes károkozás, mert az összes varjúnak kitekertem a nyakát.

Kést fogtam, mindet fölboncoltam.

A padlón elkezdtem rendszerezni a tollakat, szárnyakat, csőröket, agyvelőket, sziveket, veséket, csontokat, beleket, mindent.

Lerajzoltam mindent; ekkor már csak a padláson volt hely, ahol a bagoly aludt.

Azután megpróbáltam másképp rendszerezni az egészet; a tollakat, a csontokkal, a csőröket a tüdővel. Majd később ismét új rendszerbe igyekeztem helyezni a részeket.

A padláson már nem volt ott a bagoly. Leültem. És hiába tudtam, hogy sietnem kellene, mert lentről már párologott a dögszag; fogalmam se volt, mit csináljak.

Végül lementem és belevágtam mindent a lavórba, amelyikben az összegyűjtött vér alvadt és elástam az egészet.

Azután kiástam és elégettem. A hamut szétszórtam.

Már semmit se akartam, csak megszabadulni az égett hús és toll szagától, ami a kezemre tapadt.

Előbb fölgyújtottam a faházat is. Majd naphosszat úsztam a folyóban a túlpartig meg vissza, hogy lekopjon a bőrömről a szag.

Elfutottam. ”- nem csoda, hogy nem találtam rá az erdőben, hiszen a folyó túlpartján volt.

Először nem ismertem meg, amikor visszajött.

12. Az öreg azután egyre gyakrabban ment le a folyóhoz, hogy megmérje a vízszintet. Egyre többet hümmögött magában, sokat üldögélt a ládáján kézbe temetett arccal.

Sokszor volt kinn, ezért több időm volt, hogy fölfedezzem a ládáját; óvatosabb is lettem.

A láda jórészt térképekkel volt tele ; egyet-egyét széthajtogattam. Hihetetlenül finoman rajzolt ábrák voltak, ha nagyítóval néztem, újabb és újabb részletekre bomlott rajtuk minden. Azt hiszem, semmilyen mikroszkóp sem tudná teljesen fölírni.

Az biztos, hogy nem a környék térképei voltak, talán nem is a Földéi vagy legalábbis nem csak azok. Egyszer kitergettem majd - gondoltam - és végignézem az összeset.

13. Épp becsuktam a ládát, amikor rémisztő csörömpöléssel belépett az öreg. Rámnézett, de nem jött beljebb, csak állt a küszöbön.

A tekintete szédítően mély volt; egy fél órát (vagy kettőt vagy ötöt) állt az ajtóban, azután megrezzent, megcsördült rajta a rézpáncél és a rézsícsák; fölrántotta az óriási kardot és elment.

14. Amikor két napja lett, hogy elment, elkezdtem kitergetni a térképeket. Két hét múlva, mikor még mindig nem jött meg, már mind a négy fal és a padló tele volt velük. Azután a mennyezet is, és nagy részük még mindig a ládában volt, nem akartak fogyni.

15. Amikor a mennyezet utolsó sarkába beillesztette az odaillő részt, a széthajtott térképből kiesett egy különálló lap. Egy kiterjesztett szárnyú madár végtelenül egyszerű, néhány vonalas rajza. Nem tudom, miért meredtem rá olyan sokáig; a fekete vonalakon kívül mintha lett volna még valami a papíron, láthatatlanul, nem tudtam, mi.

Leszedtem a falakról meg a padlóról és a mennyezetről is a térképeket, összehajtogattam őket, és visszatettem a ládába. A rajzot eldugtam az ingembe.

Az öreg nem jött vissza többet.

16. Benjámint nem érdekelték a térképek. Látszott rajta, hogy csalódott, mikor megmutattam neki az öreg ládáját. Undorodva dobta ki a döglött egereket, nem is beszélve a varjúfejekről; az italt kiköpte, amikor megkostolta, mondván, hogy elment az ereje. A térképeket meg se nézte. Kipakoltunk mindent belőle; végül belemarkolt az alján maradt dohány-és papír hulladékba, és morzsolgatni kezdte az ujjai közt.

„Nem hiányzik ebből valami?”

Éjszaka forgolódtam, vakartam a mellem a durva papír alatt.

Reggel odaadtam neki. Kinyitotta, megbámulta a madarat, azután elment.

18. Benjámint már csak egy porfelhő jelenti, ő maga nem látszik.

Mesterségesen próbálom előhívni az emlékképeket magamból, mintha ez madzagot jelentene köztünk, pedig nem; a búcsú azt jelenti, hogy megszűnik létének velem kapcsolatos része, hiába próbálom föltölteni a növekvő hasadékat köztünk.

Az erdők valahol irtalmatlanul messzire rezegnek, csak sejteni, hogy zöldek, nem sárgák. Semmi más, csak az a porfelhő, a fantomerdő meg a pusztá.

Az utolsó néhány korty víz, ami egyáltalán létezik, az nála van.

Fúj az éles, portestű szél.

Benjámint, ne is lássalak.

19. Három nap múlva végül is ráakadtam; addig kóboroltam. Magas dombra mászva láttam, hogy a túloldalon, alul, két óriási kiterített szárny közt fekszik Benjámín.

Az arca sötét volt az alvadt vértől, a haja is kibogozhatatlanul összeragadt. Ruhájának foszlányai mindenütt a tüskéken.

Néhány nap múlva szólalt meg először, miután hazacipeltem és a csontjai sínbe kerültek.

„Először jó volt. Alákapott a szárnyaknak a szél, gyorsan emelkedtem fölfelé. Jó volt elhagyni a legmagasabb lőt is. Átlátni a folyó túloldalára. De azután rájöttem, hogy nem tudom magam irányítani, a szárnyak cgyáltalán nem engedelmessé váltak. Elhagytam az összes madarat. Átalakult minden. Metsző fehérség vetett körül. Egyre fényesebb lett minden, azután egy pillanattal később iszonyatosan mély feketeség és nehéz némaság lett. Utoljára még megpróbáltam rántani a szárnyakon. A többire nem emlékszem.

Minck adta ide azt a rajzot.

Menj el.”

A szemem jég, ahogy fölém.

Ült a széken és a fiókot bámulta. A szobát betöltötte a falióra kattogása. Nem tudta, mit tegyen.

Végül is lehajolt a földre és a kezével tapogatózva megkereste a tollat, ami a szőnyegre esett. Az asztal lába mögött talált rá. Visszatette az asztalra. Kihúzta a fiókot és kiterítette a lapokat az asztalra.

Reszketett a keze a fáradtságtól, amikor hajnaltájban kitette a utolsó pontot. Csendes izagolmmal futotta át szemével utoljára a mondatokat, csendes örömmel, mintha hosszú útra csomagolna. Azután visszatette az asztalra az írást. Leoltotta a lámpát.

Az ablak sarkában akkor meglátta a Holdat. Már nem volt telihold ideje, a felső részéből hiányzott, de a fény még erős volt és határozott, élesen választotta el az asztalon felejtett tárgyakat a sötétségtől. Észrevette a követ, amit egyszer, valamikor a tengerparton talált. Megfogta, végigsímtotta, majd végül a papírcsomó tetejére tette: ha majd kimegy az ajtón, a huzat, bármilyen erős is legyen, ne szórhassa szét a lapjait; azután fölállt és a gyenge, féhéres fényben vetkőzni kezdett.

20. Mikorra Benjámín rendbejött, már minden száraz volt.

Először a madarak költöztek el, utána elsárgultak és lehullottak a levelek.

Benjámínak nem kellett mondani, hogy menjen. Nem kérdezték és nem mondtak semmit, csak annyit - amikor meglátta az asztalon álló vörösboros üveg aljára száradt poros, mélyvörös réteget - : „a jövő”.

Azután elkezdett készülni.

Vizet kell szerezni; nem tudni, mennyit kell mennie az első kútig, amelyik még nem meddő.

Víz helyett először egy gazdátlan szamarat találtak. Rá fogjuk majd költözni a vizesedényeket; igénytelen állat.

Így-úgy végül sikerült kevés vizet szerezni. Benjámín útra kész.

21. Akkorra a város teljesen fölfordult.

Kiszáradt a folyó. Minden nedvessége elpárolgott; a meder repedezett, szürke mélyedésként vágta át a várost.

22. És éjszaka a két parton villódzó tüzek gyulladtak. A folyó összes halottja föltámadt. Ők gyújtottak tüzket. Reggelig tartott az ünnepük.

23. Reggelre tele lett a város. A jelen csak vékony szalag az időben, így a föltámadt halottak óriási többségbe kerültek. Rettenő hangzavar és nyelzavar támadt; senki nem beszélt a másik nyelvét. Sötét irániak, világos kelták, germánok, római katonák, pusztai nomádok keresgéltek és kiabáltak.

24. Azután néma csönd lett. A kommunikáció csődbe jutott.

25. Élelmes emberek megalapították a „Végítéleti Bizottságot.” A főtér kiszáradt fái alatt föllállítottak egy asztalt, mögéje ültek, és a végtelen hosszú sorban eléjük járuló embereket megítélték.

26. Benjámin meg én a szamarat vezetve átfúrtuk magunkat a tömegen és elindultunk kifelé a városból.

//

Amikor fölébredt a nehéz álomból, már nagyon meleg volt. Tudta miért, de már nem érdekelte. Bezárta maga mögött az ajtót és elindult lefelé a lépcsőkön. Senkit se látott; minden emeleten nyitva hagyott ajtókat csapkodott a huzat.

Szinte percenként hallatszott, hogy bevágódik és a padlóra omlik egy ablak.

Magasra nőtt, száraz, poros gazban járt. A Nap kegyetlenül fehér volt.

Kiégett szemekkel és zörgő bőrrrel az arcán haladt előre. Néha a fogait csikorgatva nézett a Napba.

A föld füstölgött, a csontfehér szél tölcseréket kavart.

Beért az ártéri erdőbe. A fák földbe szúrt kézcsontok. A föld tátongó réseiben kiszáradtak a kigyók, néha meg-megmoccant egy rágesáló patkány.

Érezte, hogy kifeszül a bőr a nyakán meg az arcán, ahogy elvesztik a nedvességet.

Lehet, hogy eltévedt, gondolta; a folyót sehol se látta csillogni.

Bolladozott tovább a repedések és a zörgő növényi maradványok közt; cipője alatt egy kutya-csontváz recsegett.

Rettenetesen idegesítette a fojtó por.

Az idegesség később eltompult és vele együtt elkezdett minden megszűnni. A külvilágból csak az izzó szomjúság maradt; saját testéből pedig csak az álomszerűen botorkáló lábak képe futott még át a bezáródó érzékszervein.

Süllyedt lefelé. Elfelejtette a beszédet, csak megnevezhetetlenül kavargó képek maradtak az agyában.

A tekintete kiszáradt kút; már nem lát és nem hall, ahogy beér a városba és végigbotladozik az utcákon. Szanaszét papírok, kabátok, szoknyák, vállfák, eldőlt biciklik; mindenhol földön gubbasztó, fekvő alakok.

A város a patkányoké.

Meg-megbotlik egy-egy alakban; egyik-másik fölrebben és bocsánatot kér, és visszazuhan.

Sárga volt minden. A zörgő falevelek, a papírcetlik, a falak, a por, az út, lassan az emberek arca, ruhája is megsárgult.

Már semmi sem létezett, de nem is szünt még meg.

Botladozott tovább. Lábszáráig ért a por. Kétdalt sárga falak.

Már csak a szél toltta maga előtt, lába már csak lépkedett.

Kijjebb már csak a fekvő testeket látni.

Elfogynak a házak. Itt már csak a szél és a por meg a forróság van.

Kiér a pusztába. Nem bírja tovább. Előbb térdre esik, majd arccal a porba.

/.

27. Ülök a porban. Néha fölnézek, de most már a porfelhőt se nagyon látom. Az emlékképek megszakadnak. Csak az van előttem, ahogy a gátórháznak nekiesnek a kőművesek, és ahogy a teherautók elhordják a téglákat; csak a malter, a törmelék maradt ott, néhány

Még egyszer fölállok, de most már hiába meresztgetem a szemem, nem látom Benjámint. Nem baj, azóta talán már elérte az erdőket.

Visszaülök. Köröznek a varjak fölöttem; és látom magam előtt, hogy estére, amikor Benjámint, a hazátlan, iszik az első kút vizéből, megmossa az arcát és újratölti a flakonokat, mint puha, száraz, fekete paplan fognak rám creszkedni.

Kelemen Zoltán

Ima

Sötét szobában ül az átlátszó pihe.
Még álmos, mert most ébredt fel.
— Álmos vagyok — mondja az asztalon a poharak között
tekergő kígyónak
A szoba fáradt levegője nem bírja felemelni gyöngé testemet,
tehát valószínűleg más
Valaki viszi el innen majd,
Elvisz ebből a sötét szobából.

Nomád

Üres kolomp
tétova füst mozdul alóla
szárnyai alá fejet rejtő bozótos
őrzi rosszkedvét
szél kanyarog álmatlanul a
dombok dunnái mögül
távol a mesék törvényt ülnek
mogorván morgó igazsággal

Táj

idegsejtből épült nap alatt
téglatorzsú tölgyek legelésnek
az emberiség letűnt oszlopai merülnek
fel régen elhamvadt szemekben
fekete fű a kiégett zene roncsai és börtönöd
mely foglyod egy évszaktalan világban
és szomorúság

Flaisz Endre

A pillanat végtelenné zárul

A szív hangjai párában
törtek szét a szemem,
tornádót verve kiülték
gondjaikat az arcra.
Nem én sírtam.
A tárgyak sírtak akkor
ici-picit szememben, helyet kerestek,
megfürödtek tudatomban, és
már nevettek
is, keservesen szerzett
ráncok felett
gyönyörködve voltam,
mikor kopogtak.

(A *Most* most lett,
és kit érdekelt,
ha Jézus fát vág az erdőben,
és a sminkes az első sorból csüng
az éjféλι misén.
Kórus. Dalolnak,
imába tördelhetik lehelletüket,
és hastáncot lejthetnek a halottak -

hogy cigarettám hamujában
hulljon el a hang
a fény
a tömbösült forma,
és a pillanat végtelenné zárul.

Bakos András

Magamhoz

Tiszta maradtál minden gondolatban,
s néhány lapot megkarcolt szellemed,
Fásult vagy. Mindegy. Fáradsz egyre jobban,
már csak simítgatsz minden kellemet.

Eberek mennek, csöndesek, sivárak,
gerlebúgással nyári délután,
a fűből már az őszi illat árad.
és eltűnődsz egy sápadó csudán.

Nyugalom, a nyugalmad ringat el,
hogy álmaidban nyugatóra lelj,
hogy visszaálmodhasd a régi szépet;

A csöndet fested halkuló szavaddal,
Így elsimulsz a nyári alkonyattal,
és szereted a rád hulló sötétet.

Tunyogi Lehel

A költő beszélni tanul

I.

„Kezdetben vala a ritmus.”

(Hans von Bülow)

Láttam egy lovat amint a rohanástól
szétrepedt bordái közül kiugrott a szíve
és dobogásából kihallatszott a paták trappolása
a hideg kövezeten.

Pattanó szemeiből kiszökött a vér
s a lüktetést követte a gyilkos
száguldásban.

Tüdejét őrlte dohogva irama,
önnön húsát öklendezte
saját pusztulását szaladva.

Suhanásának vonalait
testének porladékai
jelezték.

Mozgásának minden mozzanata
kitörölhetetlen nyomot hagyott
abban a térben,
melyet így
tökéletesem kitöltött.
Nyerített, mintha összeomlana,
de torkából
ismét
egy ló ugrott elő —
olyan erővel, mint
akit a halál táplál,
hogy ő is, a maga során,
meghalhasson
és
olyan közel, hogy
a tekintetemet súrolta —
míg mögötte
szülője önnön rohanásának
ütközve zúzódott össze,
sistergő cafatokat küldve
az örökösen éhes végtelenbe.

Minden mozdulatom
az ő
mozdulatainak ösvénye
lett,
és
minden mozdulatomra
rányomta patáinak pecsétjét.

s így
minden mozdulatom fájt
és
könnyezett
és
vérzett.

Teljes mozdulatlanságba
próbáltam merevedni,
de ez persze
nem sikerülhetett.

És tovább
fájt minden mozdulatom,
tovább könnyezett
és vérzett — mert
csak így lehetett:
tökéletlen mozdulatlanságoktól
ütődötten ívelve
a végeérhetetlen pályán,
olyan lendülettel,
mint akit
a halál táplál,
hogy, a magam során,
én is meghalhassak,
mást is
táplálva a halálra.

II.

„...végtelen /zene, zene, őselem.”
(Szilágyi Domokos)

Örökmozgó cimbalmon
pancsol a zöldelés.
Vörösen izzanak hangjai,
míg elfehérednek a hallgatásban.

III.

„...semmi nincs új dolog a nap alatt.”
(Prédikátor, 1,9)

Pillantásaimat kiszívták a színek,
Létezésemet beitta a föld,
Érintéseimet belélegezték a tárgyak,
Határait kitörlődtek.
Mint anyját vesztett gyermek,
kerestem maradásomat.

Beszűrődtem a fákba
s az ágakon keresztül
felbolygattam a leveleket.

Felkapaszkodtam a napsugárra,
Együtt hervadtam a virágokkal.
Zokogtam az esővel,
Suhantam a széllel,
Zuhantam a vízeséssel,

de sehol sem maradhattam.
Kitéptem a szememet
és magam elé tartottam,
hogy jobban megnézhessem,
s a szemem rámvigyorgott.

Elvettem és kitéptem
a másik szememet is.
S ahogy magam elé tartottam,

láttam a másik szememet is
rámvigyorgni.

Elvettem és kitéptem a
harmadik szememet is,
de az is vigyorgott
amint magam elé tartottam,

És a harmadikat is elvettem,

hogy kitéphessem a negyediket,
de az is csak vigyorgott
és elvettetett.

Így az ötödik is,
a hatodik is,
a hetedik is...

És vigyorgott a szem is,
mely látta a vigyorgó szemeket,

hasonlóan a lassan
körém sereglett elvetett
szemek.

Menekülni akartam,
de nem volt helye a menekülésnek,
amint a maradásnak
sem volt helye.

IV.

„...Add föl!”
(Franz Kafka)

A költő
beszélni tanul

míg végül
rájön arra, hogy

a semminél
többet ő sem tud

mondani.

Benda Balázs:

A bombonát-lázadás

Egészen kellemes augusztusi délután, késődélután. Az utcákon augusztus késődélutáni zsvaj, színek, éledő élet, a kávéházakban sorra felgyújtják a lámpákat — egy óra múlva tán. A járókelők és turisták megfürödve, fehér ingben, és bő selyemnadrágban, puhatalpú félcipőben széles, ruganyos lépteiket élvezték, a fogmosás utáni első cigarettákra gyújtottak, a füst harmónikus elegyet alkotott az arcszeszek és parfümök illatával, (a gázok és füstök komolyan foglalkoztak egymással, egyre gyorsuló, ritmus nélküli táncba kezdtek), a frissen borotvált arcok légységát éles rajzolatú ujjenyomatok próbálgatták, egyáltalán — tisztaságuk és lendületük állandó mosolyra fakasztotta az embereket. A nap a házak fölött járt, közöttük lebegett, épp most bukott le, színe vörös, színe sárga meg zöldes, általában narancs és málnaszínű számos árnyalatot festett a házfalakra, villanyoszlopokra kerti asztalokra és székekre, ablakokra, öngyújtókra szép fehérhajú öregasszonyok kezében, és a cigaretták arany csikjaira a hosszú ujjak között, s a hamutálak peremén, síma bőrű, nyirkos kezekből kinövő hosszú vékony ujjak között az árnyékra, a nyirkos kézfejhez érő fehér, barna és rózsaszín vastag ujjakra, a pálinkáspoharak talpára, nyárfák faleveleire, platánfák levelére, borókafenyők tűleveleire, fénylő autóablakokra, a mozgásban lévő vízre és vízcseppekre, és párára, és levegőre. Az erkélyeken hintaszékben és fonott fűzfakaros-székekben ülő, és félmeztelen, sovány öregurak még jól látják könyvük lapjain a betűket; a csukott ablakok kinyílnak, a második emeleten szemüveges középkorú férfi orrában megpattan egy ér, frisspiros vére a cukrászda teraszán olvadó vaníliafagyaltgömbre csöppen, nem szép, ám bájos fiatal hölgy kanálával poharához ér, miközben a gömb csúcsán szétfutó piros foltot a tárgy homorú felére illeszti egy darab vaníliafagyalttal együtt, az üveg és fém találkozása jeges,.... — szerű hangot szül, a hang, a látvány, a fagyalt édes, és a vér sós íze, a szájból kihűzött kanál nyálszaga kőomlásként hatnak a fiatal hölgyre: egy pillanatra elveszíti eszméletét. A férfi zsebkendőjét szorítja orrához, fejét fölszegei, és vidáman mozgatja állkapcsát, ajkait, nyelvét, rezegtetni hajszálait.

A vízpartról — patáik alatt ropogva sűrűsödik az utca — konflis hajt a sétálók közé, senki nem figyel rá, a lovak sem tipornak halálra senkit, nincs aki elébük ugorna, s nincs akit vonszolnának.

Krupa Sándor

Szerettemplom

nem alátomástól
hanemlőitől kezdve
remégnektárva combjaikonfestő
keretezett beesténként
méhszívókájától bódulakodiktátor
felettem rá magam
beleharapástam húsába
a kék fognyomokatarzistól
szerettemplomunkban

Emlék

a fölbuggyanó Nap útközben dagadt a torkomba
időnként fuldokolva köhögtem hanyatt a kiszáradt
folyó forró betonmedrében meneteltem
a vízállásjelentés tragédiába fulladt
minden nedvesen ragadt az
ikonszagtól a hangszórókból
anyám tébolyult sikoltozása
néha eső hullt
a parton feszülő
drótkerítések nagyobbakra
nőttek száraz porhanyós
érzékszerveket szűrtak ki

az ujonnan érkező csapadékból
bokára csúszott nadrágban totyogtam
torkolat vagy forrás felé még nem lehetett tudni

Jenei Gyula:

eső füröszi arcomat

hideg, konok kavicsokra hull káromkodásom.
arcomat eső füröszi, régi lányokkal jegyzem
magam. izzó, ideges ölüknek virágait
idegen dongók dongják. mindent
belátok már. éveim, miként sosem
látott tengerpartok homokja, kicsorognak
ujjaim közül. lassan, végérvényesen.
ahogy ez az eső esik. az emlékezés
valami rohadt, matt nyugalommal rokon.
két éve a teát cukor nélkül iszom.

egyedül

szádban szétrohadnak a szerelmes jambusok
ölelésedtől elhúzódik a lány
súlyos veres borok és sápadt angyalok
emelik rád az éjszakát

részeg álmodban Istennel paroláznál
ám tekintetedtől ő is elforog
asztalod haván tócsa csordul veresen
a hajnal vére az vagy a kidöntött borok

bohócsipkád unalmas már
sehol ki megsegítené kezed
de azért a reggel villáját ha belédszúrja
halk mosollyal igazítod helyre jelmezed

Anatol Meszinov

A viktoriánus kertészlepedő

A viktoriánus kertészlepedő agyonhallgatott tojáshéjburkolatán egy napszemüveges nő jelenik meg, testszíni fűrdőruhában, könnyű, hattyúdalmeghajlású vízibiciklijével egy teáscsésze közepén himbálózva, alatta a pokol megannyi minotauruszfejű mosogatókrémlevesporhőlgyc diskurál tölcésértorkolatalakúra formálva ajkukat, melyekből mint megannyi madárfészekből, apró garnélarákokat fecskendeznek elő. A mikrobák ekkorra már megunják az agyonsterilizált végbél-szalagok átjátszását, kimásznak sötét odvaikból és mintha csak egy bűvös varázsszóra történe az egész, egy pom-pom pamaccsal a farában előlép a közbiztonság erőszak gyakorlásának jogával felhatalmazott örc, aki sebtében egy rácsot simít a szemüvegem és a szemüvegem előtt lévő tárgyak közé, amiért én feljelentést szeretnék tenni, de ekkor már többen is a számat tömködik mindenféle anyaggal, üvegcserepekkel, újságpapírral és a nadrággal, érthető hát, ha az újságírók szívesen lefényképeznek, én pedig ezt megengedem nekik, hiszen le vagyok kötözve, ám még így is észreveszem, hogy az autóm rendszámát többen is felírták, van olyan, aki emlékül, van, aki az öklével fenyegetőzik közben. Engem ez egyáltalán nem érdekel, hanem megpróbálok felmászni egy olyan ferde pókvonalon, ami összeköt engem a túlvilággal, többen is szurkolnak odalenn a lelátón, én örülök a szolidaritás spontán jeleinek, de később észreveszem, hogy alattam a pályán két csapat küzd egymással, megpróbálják egymás fülét úgy befogni a szájukba, hogy a sajátjuk ne kerüljön másnak a szájába, és emiatt nagy az izgalom. Egy pillanatra engem is leköt a színes massa, de aztán rájövök, hogy egy mezőn fekszek, erősen süt a nap, körülöttem virágok és füvek, végeláthatatlan sorokban pedig egymásra merőleges sorokban varrógépek állnak, mögöttük egy-egy menyasszony szab, varr és fércel valamilyen fekete anyagot. Ez nekem nem nagyon tetszik, akkor jut eszembe, hogy nekem tulajdonképpen nem itt a helyem, ezért kényelmesen elhelyezkedek hát egy mezei csiga mézskőburkolatában, hátradőlök, elandalodva hallgatom, hogyan zenélnék a parányi, világbajnok mesztic és mulatt hegedűprimások, valamennyien izmaikat fitogtatják és az arcukat torzítják egyszerre, hamarosan rátalálnak azonban a mezőn a varrógépek mögött sóhajtozó menyasszonyokra és lassan, egyszerre, egy ütemre levetkőztetik őket, felfektetik őket a varrógépek alá, majd heves ritmusban feltűnően merev testtartással mogyorófavesszővel ütlegelik őket, amit az erdő mélyén rejlő sport&art cég gyárt külön erre a célra. A leányok bőre alól felserkent vér egyre inkább ellepi a mezítelen húst, a varrógépeket, piros-fröcskös lesz a mező, a képernyő is, ezért úgy gondolom, jobb lesz, ha átmegyek a szomszéd szobába, megbeszélni, hogyan hajtjuk végre a holnapi kivégzéseket. De úgy döntök, hogy korán lefekszek.

ZIMBABVE

Szép itt a táj. Igen, olyan üde és természetes.

Természethű.

És a turistakönyvek is szépek.

Motorfűrészek csattognak át a réten.

Éltél már itt kérdőjel megpróbáltad kérdőjel itt élned és halnod
kérdőjel kell kérdőjel

stop

MOTORFŰRÉSZEK CSATTOGNAK ÁT A RÉTEN

bárod felhívni valamelyik távoli hozzátartozód, akkor kijön a pincér, kérsz egy pohár melegséget, akkor megjelenik egy rendőr, kérdem tőle, hol van itt a biztonság, akkor azt mondja, én vagyok a te apád és kivonja fényes, akkor hívom a Georg Wilhelm Friedrich Tájékoztató Irodát, messziről a tenger puffanása, ahogy a falhoz verődik, akkor kinyitom az ablakot, kirepül valami, fekete, akarok menni innen, és elhervad egy meghívás, akkor megint a tudakozó, ki, ha ti sem, a szalon még a hangom bújik, nem férek innen, akkor látom, a sok beszédétől rámhízott az egész ház, most már mozdulni sem tudok. Csöndben mormogok magamban.

HARMADIK ÚT HARMADIK VILÁG

HARMADIK KÍVÁNSÁG

most már látom a partot

kiáltom a tenger közepéről

legalább a sirályokat azokat látom.

igen csak nem sirályok

és felém tartanak

talán látják a partot.

mindenesetre jóllaknak

és elnyújtva böfögnek

visszfény.

ha a világ egy kalap volna
zimbabve lenne a bokréta
rajta

Szerb Máté

Evolucionista etüdök

XXXII.

Tegnap a kézikönyvekkel voltam.

Hajnalban valaki felrázott,

koszos az ingem,

erre figyelmeztetett.

Morogva másztam a fürdőszobába.

A tükörben egy patkány

halálra rémített,

levertem.

Vissza a szobába, hol reggelig

ellenségeimet szórakoztattam kérdéseimmel.

Jégkorszak

Ma felmondok.

Veszem a sárga majmokat

és elköltözöm.

Úgy látom a többiek

is mind lejönnek.

Nem erőltetem a dolgot,

de azért szépen

körbeálljuk a
tüzet.

Itt vagyunk, a fák alatt,
a téren. Csönd van.

A szemét ég,
bűzlik és pattog.

Hátam mögött csúszik és sikamlik.

Csípő Erika

Ég a nádas az alkonyatnak, az égre füstölődik ezer meg ezer lakatlan énekes madár,
átpréselődik kiáltásuk

Harang: A toronyzuhanás óta hallgatózok, a porig simulva hallgatók.

Beesett a fagy és kénfüsttel fertőtlenített gyermek-
vonású anyókaorcám.

Ki szól ?

Orgona: Zengni, zengni ... nem jönnek csuklyás szentek,

Búgom, nem fontos kinek,

Billentyűimen kosszá aszott konvenciók

Fülcicnek még a sarlatánok

Ördögfiak hancúroznak a sípokor:

Menekülnének a Tüzek Tükréből

Rémülten mint pisztolyrepszítésre az elefántok.

Szép leszel akár egy elefánt, ós, mint kit völgybe szállít a csorda, addig:mezők, nyarak,
szaharák.

Férfi: Gyertyámhoz ül — faggyúncleg.

Zaftosan pislákol halántékomban a vágyakozás

Mire koponyám tükréhez ütődnek a verebek:

nem mozdul, nem teszem.

nézzük a lehetőség vesztett inalásít

A csópp kis láng ellehel, csuklómban lüktet

nyakszirtemen alszik el

Nő: Hallod... milyen hangtalan, nyúlós élveboncolás...

A rúzsom elkopott, átvészeltetetlen ez a neonzúgás.

Elhasalok ahogy egy elefánt

kercszülhajol az üveghegyen.

Simíthatlak, repeszekre szaggatva

szikesedett önnön csalatásunk.

Irisznyomással érkezem éhségedhez.

Nem irritálnak a palackozott bánatok

és kimondalak.

Itt a felöltőd, a pizsama és a vacsorád.

Kígyó: Fogaimat gyöngyre váltanám, csörgetni e képtelen csendbe.

Nem kúszom lüktető asszonyi testbe, vízszintesen viselem elragadtatásom.

Éjjel, ha ingerelni kezd nyálkás fátylam, szimatolom a saskeselyű vijjogását, csörkáváinak ölelő szorítását hallucinálok bőrömön, szárnyadta távolodást.

* * *

Csikket szorongató férfi:

Emlékszel, bitosan említettem neked...

mikor szinte az égig értem, varrótűnyi fák feszítették
az elcsukló levegőgeget, a dinamók zúgását lánczá fűzték
a negyvenfokhideg ideghuzalok, pórusokkal gémbereődtem a sárba
csontokhoz bújt izmokkal a figyelem kommentált még,
jókorákat hunyorgott, mint... mint amikor órák óta hintik
a szemek a port: cemenetes érzékekkel dűledve a mélységekbe.

Pórusaimon ömlik a gépek ormóulan zúgása

Porcelán emberek artikulálnak törzsükkel felém :

zúg rajtuk a gumicsizma, a kék nadrág, olajos kabát,

Éjjel ketőre kioltódnak az arcvonások

csak zúgás... zúgás... zúgás...

Cigarettára gyújtó nő:

Talán ott a vizelede salétromvirágos kőpadlóján,

Talán mikor a kalászkoszorús Pénclopét elragadták

Azán az Égi Bika szétfröccsenő heréje az arcon.

Kígyó:

Lovagoltak a szelek elnyúlt testemen,

átbukdácsolt egy katicabogár

Tízezeret telet vedlöttem

Csikket szorongató férfi:

Akkor lefordult egy üvegtál vagy hártya, ilyennek képzeltem az érintéstől magába ránduló medúzát — Ráborult a téglacső kéményekre,

klórporos lombikok falára, s a hártya alatt

lázasan lélegzett az égbolt csigolyája...

Igen, azon a télen évig hullt a hó

S az anyám nem küldött kesztyűt, mert nem tudott róla, hogy beköszöntött a tél.

Csikket szorongató nő:

Akkor bekísértek a nádkunyhóba — szálaiban szűrődött át a fény,

Fehér vásznat adtak rám kérgeskezű asszonyok és sokatsejtetően

mosolyogtak, míg talptól-fejtetőig hatalmas üveggömb pattogott kegyetlenül, a koponya varratok megnyíltak és összepréselődtek, követve az artériák lábujjba szorult ritmusát.

Mezei virágokkal szegélyezték a szőnyeget és simogatón elvonultak.

* * *

Nád, kunyhó, desztillált árvaság
égigsíró almafák, csak ne rettegnék

a ház vékonyan és vésztenül
fehérül és érintetlen. Szinte vakít.

Soha nem... ekkora áhitat.

Szemlesítve a regével, lehet hogy kibírom.

két évtized vagy háromezer év

szakállasan vagy borjút bőgve

égi bikákkal szembenézve, herékkel arcodon.

Kiő itt a türelem, melyik tenyérben a gondolkodás

szülői ház vagy kunyhó?

Ha lehetne túlfutni a felhőkön!

Leborulni a feledés hátamögött.

Sánta Gábor

Befejezhetetlen Ima

„Uram egy óriási írógép félreütött billentyűi
Alá nyomtak bennünket ahonnan
Az ütéstől kábán és félőrülten pislogunk
Nehéz pilláink jéghideg vasfüggönye
Mögül és szeretnénk hinni hogy álom-életünk
Nem egy tébolyult koponyába zárt
Szemenszedett hazugság diaképei melyeket
A lélek mint két óriási
Mézmarta egybefolyt remegő szem lát e
Félelmetes csontburkon belül ahogy
Ősöreg-ráncosan és kocsonyásan mered a hátsó
Falra kenődve eszelősen a buja szemgödör
Által vetített szadomazochista filmekre és
Körmeinket véres-kerekre rágjuk
Összefüggéstelenül mormogva: a két bámulatosan
Szörnyűséges kép nem egy és ugyanaz hiszen
Nem lehet egy és ugyanaz mert ha
Csak az egyik hátborzongató csontkeretet
Vallatjuk gyakran oly rózsaszínű a csőszerűen
Behatárolt valóságillúzió és aztán
A másik szakadozó képet bámuljuk önmagunkat
Csapva be amikor engedjük elhíttetni
Magunkkal hogy egyszer még közelebb kerülünk

A pillanathoz mikor majd megnyugtatóan
Kitárul az egész vérlázítóan hazug valóság de
Aztán a két kép förtelmes-abszurd
Mozaikká áll össze a nemiségünk utolsó perverz
Vízioitól csöpögő tudat-fényképezte
Látványtól mely mindig újra és újra felébreszti
Vágyunkat hogy elemészthetetlen csontbörtönünk
Nem tágul hanem idővel maroknyivá
Zsugorodik és akkor majd a tudat utolsó
Megkínzott gyémántférgé az értelem bomlott
Szikrátiól hajtva kimászhat valamely folytonvérző
Szemgödör repelező filmvásznán keresztül egy
Csodálatos almáskertbe ahol reménykedve
Várhatja a világ megoldhatatlan újrateemtését ahol
Ügyelnek majd a szándékosan félreütött billentyűkre
Kötözött minden házfalra ugyanazt a sosemlátott
Virágot rajzoló szerencsétlenekre ahol
Magunk fűzhetjük be azt a filmet amelyet
Éppen látni szeretnénk leeresztett szemhéjunk
Szünetjelektől szaggatott éjsötét belső képernyőjén ahol
Nem azt kell tennünk amit a féreg-törpék
Diktálnak rabszolgaságba süllyesztett agyvelőnk
Gondolkodás minden nyügettől megszabadított
Agysejtjeinek de ahol majd minden törpének és óriásnak
Meglesz az őt megillető biztos helye..."

Győrei Zsolt — Schlachtovszky Csaba

A GÖRÖG DRÁMA

Személyek: Krethén, Athén ura

Antigáné, nő

Dezsőke, a férje

Jóska, jós

Hírnök

A thébolyult vének énekkara

VÉNEK KARA Itt állasz előttünk, te őszöreg, vén,
Elaggott, koros, idős, kinek feje fölött
Ezerszer nyugszott és ezerszer kelt a Nap,
Látván a glóbuszt, miképpen vérezi be
Bíbor világlásával sokszárnyú alkony,
És hajnalhasadáskor hogyan bocsát újra
A ráncsal bévetett föld gúvadt orcájára
Aranszínrel ragyogó, rügy pattintó mosolyt,
Cédrusfa. Mondd hát meg: mit állasz előttünk?
Mondd: mikor saratívó tőd legelőször
Kapaszkodott a fekete, porhanyós, és
Merészölű édes anyába, a földbe,
Akkor is vértől véres vér csordult végig
Forró méhű anyád barázdált homlokán?
Akkor is a zordöblű Hádesz okádott
Vöröslő keservet gondszántott fejére?
Jaj nekem, jaj neked, jaj neki, jaj nekünk,

Jaj nektek, jaj nekik, mindenkinek jaj!

(Antigané bevonul)

ANTIGANÉ Itt álltok előttem, ti őszöreg, vén...

VÉNEK KARA Ugyan, hagyd. Késtél, hát elmondtuk mi magunk.

ANTIGANÉ Ha előbb mondjátok, nem caplatok el ide.

(Antigané kivonul)

(Hírnök bevonul)

HÍRNÖK Az ipafai papnak fapipája van.

VÉNEK KARA Tehát az ipafai fapipa papi fapipa?

Köszönjük. Most hagyj egyedül gondjainkkal.

(Hírnök kivonul)

Oh, te könnyben fogant, rút szennyből áradó,

Vérfertezte, kriptaszagú belháború!

Átok verje kútfődet, minden vészeknek

Kegyetlen, erénytipró, sárkányepemart

Nemtőjét: a nyomorult, elvetemült királyt!

De hallga, szánk — hadd jósoljon vést most a csend.

Meg éppen jön is a király. Nem kell tudnia,

Titokban hogy miket fecsegünk mi róla.

Ámbár azt meg kell hagyni, randa egy pofa!

Bezzeg mi, amikor még ily idősök voltunk!

(Krethén bevonul)

KRETHÉN Kiről szól tikkadt szátok ily megvetően?

Elaggott agyatok poros zugaiból

Kinek múltbeli bűne tör fel megint?

Csak nem velem van bajotok, vén kóklerek? (Vének kara bólint)

Ily férges népnek csak zsarnok kéz a haszon!

Rossz kertész hagyja csak bent nőni a dudvát,

A jó kertész kiírtja bátran a férgesét;
És nem bánja, még ha piszkos lesz is keze,
És hősmúltú neve sem marad patyolat!
VÉNEK KARA Jaj nekem, jaj neked, jaj neki, jaj nekünk,
Jaj nektek, jaj nekik, mindenkinek jaj!
KRETHÉN Mért e sírám? Tán mert megtudván, hogy undok,
Erkölcspusztító vérfertőben él együtt
A szelíd, birkahajú Antigané feslett Urával, ki ángyának só-
gorkomája is,
Én nem haboztam tört fogni a becstelen,
Nyomorult, szennyben fetrengő állatjára,
Ki egyébként unokaöcsém is volt?
Hibául rójátok fel az erős kezet?
Apropos, mit szóltok, jó bőr ez a spiné...
Bár nektek aztán mondhatom az illet én!
Férget a férgeknek! nyelje őt el Hádesz,
Dezsőke tetemét falják a kukacok!
S féregirtó kertésznek jutalma legyen
A virág, amit meg ő mentett önkezevel!
VÉNEK KARA Minden szavad otromba, kéjsóvár szívre vall.
Szegény Athén, milyen király ül trónodon!
KRETHÉN Begyepesedett, konzervatív, maradi
Banda! Úgyse károgsz engem koporsóba!
(Krethén kivonul)
VÉNEK KARA Vérizzasult, idegbajos kígyószívű
Hóhér! Úgyse károgsz minket koporsóba!
(Dezsőke bevonul)
DEZSŐKE Ó jaj, te szerencsétlen, siralomöblű,
Ki anyám és sógornóm vagy egy személyben!
Zokogó jajod bennem az égre kiált;

A gyász éjszín pallosa lánghalva zuhant
Kínmarcangolta, vakcsontú koponyádra,
Midőn sírba hullt az ártatlan Rezsőke,
Elsőszülött fiad, ki — mikor megölted
Atyját — lett maga szerető, hitves urad.
Általa lettem fiad, s testvére is egyben
Neki, ki atyám és bátyám egyszerre volt.
S mikor meglették ágyamban a katonák,
Bősz kardjuk habtestében lelt véres ágyra!
S ketten álltunk akkor sírva sírja szélén.
Ne adassék Zeusz éjében nyugalom
Annak, ki szerettünk örök álomba küldte!
A zsarnok despota gőgszántotta neve
Fémjelzi az alávaló, szörnyű tettet.
Jaj, Krethén! Megölted húgod férjét, s fiát,
Bánatba lökvén engem: a rokonait.
VÉNEK KARA Jaj nekem, jaj neked, jaj neki, jaj nekünk,
Jaj nektek, jaj nekik, mindenkinek juj.
(Jóska bevonul)
JÓSKA Vészt jóslók, vészt — és jóslatom be szok válni!
A birkahajú Antigané közeleg,
S az ólombélú Krethén kíséri őt.
Vész jóslók, vészt! Meggyilkolják a fűvészt.
(Jóska kivonul)
DEZSŐKE Ez esetben sebesen rejteket lelek.
(Dezsőke elbújik)
(Krethén és Antigané bevonul)
KRETHÉN Ne mondd, hogy csak azért nem tudsz szeretni,
mert
Véreskezű, közátkozott gyilkos vagyok.

KRETHÉN Szép arcod sugarát csak az fordítá el

Tőlem, hogy Dezsőkét; férjedet megöltem?

Bár setjhettem volna, hogy így szívedre veszed!

Habár éppúgy meggyilkoltam volna.

ANTIGANÉ Te utolsó, fertőlelkű pernehajder!

Szent gyászomat mért tiporja vérben forgó szád?

Hogy meggörbítetted Dezsőke hajszáját?

KRETHÉN Tettem okát hallván megérted: szent gyászod

Nem ér többet a siratóasszonyoknak

Fizetett keserveinél! Beláthatod:

Tettét nézve rút szégyen a gyász!

ANTIGANÉ Nem lehet lelkének olyan terhes vétké,

Amiért én meg nem bocsátanék neki!

Ilyen kínhalálhoz méltó vétek nincsen!

KRETHÉN Na még hogy kínhalál! — Jobb is, mintha inhalál!

ANTIGANÉ Ó, bír magad érnél oly kegyetlen véget,

Mint amin most könnyedén, undorítón kacagsz!

KRETHÉN Ismered a bűnhődést, ismerd meg a bűnt!

Tudd meg: férjed ocsmány árulód, kár érte

Folytatni türkiz szemed aranyszín patakját!

ANTIGANÉ Ártatlan lelkét mért sebzi éles szavad?

Rábszihatsz egy háremet, mint káposztára

kecskét! Bízvást beválna jól, mint eunuch.

KRETHÉN Csak zárják el tőle a többi eunuchot.

ANTIGANÉ Ne vádold Napomat, hogy éjjel másnak süt!

KRETHÉN Nyíljon hát meg előtted szelencéje

A pallosörvű, sziklaszent igazságnak!

Dezsőkét Rezsőke ágyában találtam!

ANTIGANÉ Hisz apja, Rezsőke nászajándéka volt!

Ki másnak ágyában hálhatna szegénykém?

KRETHÉN Nem hiába káromlom a bűnnek ez oltárát:

Rezsőke s Dezsőke egyszerre volt benne!

És eképp dögletes fértelenben lelvén

Belezték ki őtet irígy katonáim.

ANTIGANÉ Jaj, te szűzi szívem, nem vetted észre, hogy Méregfogú áspis fonja körül torkod?

Hitvesi nyoszolyám szentségét hogy ilyen

Elvetemült perverz disznók gyalázzák meg!

S én még hittem, hogy megjavul apósomnak —

Ki sógorom is egyben — bűnben fogant magva!

De rút kakukkfiók, kit fészkembe vettem,

És magam lettem kilökve a családi

Fészkekből. Iszonytató, vérfagyaláló bűn!

KRETHÉN Ily tengernyi bűnre kínhalál csak cseppnyi

Büntetés: most már látom, látod magad is.

Gyere, bosszuld meg hát ocsmány vétkét, rajta-m!

Édes bosszú oltsa keserű kínodat!

ANTIGANÉ Sárral nem moshatod a szennyes lepedőt,

Elégtételt bűn által nem nyerhet a vétek,

A kifolyott vért sosem moshatja vér le,

Többnapos hullának ne nyiszáld a torkát,

Özvegy férjét úgyis már hiába csalná,

Elégtételt bűn által nem nyerhet a vétek.

KRETHÉN Nos, ha tiszta lelkedben nem él bosszúvágy,

Vétkes tettünk oka legyen pusztá lényem!

ANTIGANÉ Ily ocsmány tetthez ez elég ocsmány indok.

Becsülöm érveid, legyen hát meg díjad!

Féregirtó kertésznek legyen jutalma

A virág, amit megmentett ő önkezével!

ANTIGANÉ De hogy férjemnek írmagja sem maradjon,

Végzek most a bűnök termőforrásával,
S törömet Dezsőke anyjéba mártom!
KRETHÉN Igazad van. A jó kertész gyökerétől
Írtja ki a vadul elburjánzó gyomot.
ANTIGANÉ Lelkem megmentője, aztán tiéd testem!
KRETHÉN Gondosan művelt kert meghozza gyümölcsét!
(Antigané kivonul)
(Dezsőke elővonul)
DEZSŐKE Jaj, ti skorpiómájú, becstelen gazok!
Vérben fűrésztitek az ártatlan Athént!
KRETHÉN Cáfolom a tényt, hogy fűrésztöném Athént.
De a szemem kancsal, avagy ez a kan csal?
Vajon eddig saséles szememet homályos
Szürkehályog rántja-e görcsbe ezúttal?
Mely pokloknek mélységes-mély fenekéről
űztek vissza téged e földi világba
Ember nem-sejthette ördögi démonok?
Alvilágból hogyan merészkedtél közénk?
DEZSŐKE Nem lángokádó Plutó küldött közétek,
De meg se haltam, hiszen még most is élek!
Atyám porhüvelyén ütött rést kardotok,
Beutalót Hádeszbe atyámnak küldtetek!
S ha rút beszédtek jól hallottam az elébb,
Hűtelen nejem anyám gyilkolni ment el.
Ez már mégiscsak sok! Micsoda arcátlanság!
KRETHÉN S tán kihallgatni más beszédét szebb dolog?
DEZSŐKE Bűn okán jogcímet bűnre nem nyerhetel!
Mégsem szép dolog így megölni anyámat.
KRETHÉN Ha zavar, szaladj utána, és mentsd meg őt!
DEZSŐKE Kérlek, ne hárítsd rám a felelősséget!

Vedd tudomásul: mindennek van határa!

VÉNEK KARA Mi már megmondtuk; mindennek van határa!

Ó Athén piócája, a vérünket szívja;

Mint a piócát, tegyük dunsztosüvegbe!

Ha fertőzött a fej, megrohad a test is,

Átkos hatalmadtól elpusztul a város!

Ha ily szív pumpálja vérét, infarktust kap

Hajdan virágzó, gyönyörű Athénünk!

(Jóska bevonul)

JÓSKA Vészt látok, vészt! szörnyű vészt látok:

Iszonytató, végzetes, borzasztó, rémes,

Rettenetes, igencsak csúnya vészt látok!

Vészt jóslók, vészt, s jóslatom be szok válni;

Látlak, közelgesz, vész! észre senki sem vész?

KRETHÉN Elég az ostoba fecsejből örökre!

Én király vagyok, nektek meg nagy a pofátok!

DEZSÓKE Hatalmat e helyen csak e hosszú tőr jelent,

És e hatalmat én igen jól forgatom!

RETHÉN De lásd: magam sem csak szócsépléshez értek! (Ledöfi Jóskát)

JÓSKA Jaj nekem!

KRETHÉN Jaj neked!

JÓSKA Jaj nekiünk!

VÉNEK KARA Jaj nekik! Mindenkinek jaj!

DEZSÓKE Ne véd tetteted túl nagy fegyvertyénynek,

Hiszen ezt félkézzel véghez viszem én is! (ledöf egy vént)

KRETHÉN Nem ülsz te vén? Nesze neked te vén! (Ledöf egy másikat)

DEZSÓKE Hiába erőlködsz, bírom az iramot! (Ledöfi a harmadikat)

KRETHÉN Hát most mihez kezdjek? Elfogytak a vének.
(Hírnök bevonul)

HÍRNÖK Krethént keresem, Athénnek tisztos urát!

KRETHÉN Keblemre, barátom! Illetve kebledbe! (ledöfi)

Már három-kettőre módosult az állás!

DEZSÓKE Disznóság, hogy újra én maradok hoppon.

Inkább Krethén, egyezzünk ki döntetlenben! (ledöfi Krethént)

(Antigané bevonul)

ANTIGANÉ Krethén! Végeztem hát szörnyű anyósommal!

DEZSÓKE Anyósod fia meg végzett Krethéneddel.

ANTIGANÉ Zeuszra, te élsz?

DEZSÓKE Nem úgy, mint egyesek.

Mihaszna, hűtelen, rongylelkű bestia,

Anyósgyilkos rémség, bús életem járma!

Megcsaltál egy kertészlelkű hályogkováccsal!

ANTIGANÉ Kemény kőoszlop voltam lelked talapzatán,

És csak halálad hívéen ingott meg csípőm,

s dühöm Eufrátesze elárasztott mindent,

Mi azelőtt az Olümposz volt számomra.

DEZSÓKE Megbocsátok. De ha már vér, legyen kövér! (ledöfi)

Oh, ti feltörekvő nemzedék sarjai,

Szolgáljon e példa tanulságul néktek,

Hogyan kell gyilkolni élő tanúk nélkül!

Műfordítás

Edgar Allan Poe

A Holló

Egyszer — éjfél messzeszállott — elmerengtem állott, pállott
kedvvel régen elfeledett könyvön gyöngén, üresen.
Főm csaknem álomra adtam, ám az ajtón halk zaj pattan,
akár a zár nyelve kattan — csattan, pattan élesen.
„Vendég lesz tán, az kopoghat éjemen ily érdesen —
gondoltam — más semmisen!”

Világosan tűnik elém: vén december zord, mord telén
lány halállal illant felém árnyak füstje füstösen.
Szívemet a bútól mentem, könyveim olvasni mentem,
míg a reggel eljön menten, s elfelejtem kedvesem,
angyalok közt csak Lenóra néven hívott kedvesem,
e tájon nincsen neve sem.

Ám a függöny rezzent ringva, kármin selyme zizzent ingva,
és betöltött testet-öltött rémképekkel rémesen.
Szívem vadan, s még vadabban egyre dibben, egyre döbben:
„Csak egy vendég lesz, ki dobban ajtóm előtt éhesen,

kész vendég vár nyirokban ajtóm előtt éhesen —
az lehet, más semmitem.”

Merszét lelkem visszanyerte, habozásom foszlott szerte.
„Uram! — szoltam — vagy tán hölgyem! bocsánatát keresem!
Szemeimre álom leng; én szundítottam, s olyan gyengén
koppintott, hát így merengvén nem riadtam teljesen...”
S felsóhajtón belső ajtóm nagyra tártam sebesen:
kint éj volt — és semmitem.

Bizonytalan bizony ottan viszolyogtam, iszonyodtam,
végálmódva ásatag, álmatag álmokat, mint soha senki sem...
De a csönd oly hallgatag, körbevesz, mint halk patak,
csak én suttogom balgatag: „Lenóra!” — halk-éhesen.
S búgja lágyan, sűgja lágyan, zűgja lágyan, édesen
a visszhang — más semmitem.

Ám szobámba visszamenve lobot lángolt szívem szenve,
Újra hallottam kopogni érdesen meg élesen.
„Nem lesz egyéb — szoltam — nyilván az ablak lehet csak
nyilván,
megvizsgálom odanyúlván, mi csikorg oly érdesen?
Lelkem leljen végre nyugtot — mi nyikorg oly élesen?
Szél csupán, másféle sem!”

S hogy ablakot nyitottam, dús-bús Holló száll be ottan,
ó regékből elémlépett agg-vak Holló nemesen.
Komor, mint ott kint az éjjel, mégis dacos tekintéllyel,
rám se nézve tekint széjjel, s megtelepszik kecsesen:
Apolló szobrán nagy garral ül becsesen, kecsesen,
ül és ül és — semmisem.

Mosolyogtam, hogy ott felül szobromra ily göggel felül,
ében tollban, bár nem éppen épen, ámde szép-fenségesen!
„Búbod tépte vad vasolló, vihar, villám, vagy hasonló,
kedves torzonbor: as Holló — hogy hívnak hát, életem?
Árnyak öblén rip-röpködvén hogy neveznek, élete?”
Mond a Holló: „Sohasem”.

Ámultam, hogy ez a bárgyú állat ilyen józan tárgyú
választ szaval tisztán, hisz tán értelme sincs! Noha sem
mikor nem láttak Hollót, éber ember-nyelven szóllót
megülni a kő-Apollót ajtó felett peckesen:
mégis üli kő-Apollóm ajtóm felett peckesen
ily névvel, hogy „Sohasem”.

Ám a Holló állva árva, báva szobron, csőrét tárva
ez egy szóba öntve, döntve mindent sírta végtelen.
Többet nem szólt, ült ormótlan feketében, toll-kormoltan,
amíg csendben ezt mormoltam: „Ez is elszáll hirtelen!
Mint mind, mi feltűnt, s eltűnt — feltűn, s eltűn hirtelen!”
Szólt a Holló: „Sohasem”.

Riadtam, mi engem illet, válasza hogy eképp illet —

„Kétségtelen — szóltam — pilledt agya ezt ismétli összesen!
Mindenfelé sok külön él, bús gazdája tán külön cél
nélkül véste e küldöncnél agyba kínkeservesen;
hisz senkinek nem jajonghat nagyobb kínkeserve sem,
mint hogy soha. Sohasem.”

De még újra felnevettem, s párnás székem szembe tettem,
ültünk szemtől-szembe ketten, és meredt rám vörösen.
„Csapzottan, és tépve, lőttem mért bámul itt épp előttem
ily zordul? — így tépelődtem — mért néz e vész vörösen?
Mért néz rémes, fémes, éles két szemével vörösen,
Mért rikong, hogy sohasem?”

Tűnődtem e bőrig ázott madáron, míg gond igazott,
s szeme szene úgy igézett, lelkemig fűrt tüzesen.
S hátrahajtva bágyadt fejem láttam Őt e dívány-helyen,
feje alatt süppedt selyem, s ágyam rőt bársonya lenn;
nem süppedhet lámpafényben ágyam rőt bársonya lenn
álatta — sohasem.

S úgy tűnt, tömény tömjén-felhő lengén lendül, légbé felnő,
kerub táncol szőnyegemen, rubin kerub fényesen.
„Isten búbajt nem marasztott, jajom látva elszalasztott
angyalt, hozni hús malasztot, elfeledni édesem!
Idd, ó vidd e hús malasztot, eredj, feledj édesen!”
Mond a Holló: „Sohasem.”

„Jós! vagy lidérc, démon, sátán, adj választ! légy ördög, sámán!

Kit vad orkán, más sodort tán — okát én nem keresem!
Mondd e sóvár, sivár lakban, hol rémek élnek a falakban,
hol kín kísért száz alakban, kérlek, válaszolj nekem!
Lelek írt ott, hol vég írtott — lelek? Lélek, szólj nekem!”
Mond a Holló: „Sohasem.”

„Jós! vagy lidérc, démon, sátán, adj választ! légy ördög, sámán!
Ha te szád is istent imád, imád ha száll, szólj nekem!
Szólj vad feketében: ó rám vár-e ott fenn éden-órád,
mennybe menve én Lenórád? Lélek, válaszolj nekem!
Karját nyújtva, gyújtva áll-e, vár-e? Vagy nem látja soha szem?”
Mond a Holló: „Sohasem.”

„Ez a szód legyen hát véged! pusztulj! ördög vigyen téged!
Ne várjon menny lanyha enyhe, szállj pokolba rémesen!
Mert lelkem tovább rázatod, hordd el átok ábrázatod,
hordd el baljós gyalázatod, tűnj lakomról sebesen!
Csőröd — pőre szívem tőre — tépd ki, s tűnj el sebesen!”
Mond a Holló: „Sohasem.”

Meg se libben, meg se lebben, pernye szárnya meg se rebben,
Apolló hó-szobrán ülve előttem félelmesen.
Úgy gubbaszt, mint szirtfok hátán lévő várban lakó sátán,
még a fény is úgy hull rá tán: árnyékot vet éhesen;
s lelkem árnyékába fullad némán, fájva, rémesen...
nem menekül — sohasem.

Fordította: Győrei Zsolt

Ben Jonson (1572-1637)

Himnusz Istenhez, az Atyához

Halld meg, Uram!
Legjobb részem,
Törött szívem:
Üss botoddal,
Szerelmedet
Hogy' érezzem.

Zordságod ha
Nem ér utol,
Feledtem vón'
Hogy' Te ki vagy
'S ki én, bizton.

A bűn méz-íz,
'S ritkán hajol
Meg a' lator
Bűnbűnón míg
Meg nem lakol.

Többért vajh' ki
Sóvároghat?
Fiad adtad
Szabadítani
Szolgáidat;
Mindért fiad.

Halált, Poklot
Dicső neve
Mind' legyőzte;
'Es lázadok,
Ő-előtte.

De mi-előbb
Veszni löknél,
Atyám, jövék
Nyemi üdvöt
Keresztjénél.

Fordította: Török Attila

E versek mindegyike amerikai szerzőktől származik. Három az úgynevezett imagistáktól, akik a huszadik század elején Ezra Pound szellemi vezérletével indították rövid életű mozgalmukat. Közéjük tartozik Poundon kívül Amy Lowell és, bár inkább „elődként”, T.E. Hulme is. Az imagizmus olyan költészetet próbált létrehozni, amely minimális eszközökkel, de a nyelv természetes vizualitásának minél tökéletesebb felhasználásával önálló mikrokozmoszt teremt. A mozgalom saját törvényei szerint hullott szét; Pound szerint érdekesebb egy egész élet alatt egyetlen jó image-et írni, mint köteteket. Az imagista vers igazában önmagában érvényesül, nem egymásután, kötetenként olvasva.

Az imagizmus természetes módon rokona a keleti irodalmak világlátásának. Etheridge Knight színesbőrű amerikai költő már jóval a mozgalom után fordul a haikuhoz, ehhez a Kosztolányi és Faludy fordításaiból ismert japán versformához. Knight, ellentétben általában a fordításokkal, betartja az öt-hét-öt szótagos szerkezetet, de az itt részben lefordított ciklus utolsó, lefordíthatatlan darabjában jelzi, hogy a kölcsönzött formák nem minden szándékhoz, nyelvhez vagy kultúrához idomulnak tökéletesen („Making jazz swing in / Seveteen syllables AIN'T / No square poet's job.”). Ezáltal a fordítás is inkább az eredeti által ihletett, de a befogadó nyelv törvényei szerint építkező új vers, mely leginkább szellemét közelítheti meg az eredetinek. Hogy a kísérlet jelen van mai irodalmunkban, azt bizonyítják, Deme Zoltán, Fodor Ákos, Babics Imre és a kétnyelvűsége miatt külön érdekes Dalos Rimma versei. De idézhetnénk egy, a költői szándéktól függetlenül töredékben maradt, de image-ként tökéletes József Attila-i sort is: „A tő jegét kásás hó fedi...”

Carl Sandburg-ról, az utolsó szerzőről annyit, hogy bár nem volt köze az imagizmushoz, az ő hatalmas kötetében is megjelenik néhány poundi “apró”; ilyenek az itt lefordítottak is. Poundot említve még megjegyzendő, hogy kétsorosának utolsó sora azonos Károlyi Amy fordításával, ez azonban csak utólag derült ki, s mint az imagizmus poundi manifesztójából kitűnik, az eredetiség amúgy sem kifejezetten követelmény.

Török Attila

Thomas Ernest Hulme (1883-1917)

Image

Szoknyája fekete köd
Ametiszt-oszlopok fölött

Amy Lowell (1874-1925)

Őszi köd

Szitakötő vagy juharlevél,
ami most puhán a tóra szállt?

Ezra Pound (1885- ?)

Metrómegálló

Arcok kísértete a tömegben;
Szirmok egy nedves, fekete ágon.

Etheridge Knight (1933-)

Haiku 1

Kelet. Őrtorony
ragyog a fényben. Sziklán
a gyíkok: rabok.

Haiku 5

Hikoridió
ceruzavékony árnya
a holdfény-havon

Haiku 7

Holdárnyék alatt
kést villant egy fiú s szel
hús csillag-jeget

Haiku 8

Augusztus fűvén
egy napsugár-ütötte
tört pohár sikolt

Carl Sandburg

Ablak

Egy vasúti kocsi ablakából
Az éjszaka fényekkel áttört
Nagy, sötét puhaság.

Vágyakozó

A vágyak ajkadon hagyták
Szárnyaik nyomát.
A bánat sárkányt röptet szemedben.

Fordította: Török Attila

A posztmodern elméletírói I.

IHAB HASSAN

A posztmodernizmus egy lehetséges fogalma felé

„A csend irodalmi vonulatai Sade-től Beckettig a nyelv, a kultúra és a tudat komplexitásait hordozzák azok belső illetve kölcsönös kompetitív viszonylatrendszerében.”

— Az ilyenfajta fülsértő zene jelenthet élményt, adhat intuíciót arról, mi a posztmodernizmus, de fogalmat, világos definíciót aligha. — Azt remélem, hogy néhány itt fölvetett kérdés kapcsán közelebb juthatunk egy efféle fogalomhoz. A legnyilvánvalóbb problémával kezdem: találkozunk-e valójában olyan jelenséggel a nyugati társadalmakban, amit meg kell különböztetnünk a modernizmustól és amit önálló névvel kell illetnünk? S ha igen, alkalmas-e erre az átmeneti jellegű „posztmodernizmus” kifejezés? Alkotható-e, egyáltalán, kell-e már most alkotnunk olyan kísérleti konstrukciót a jelenség leképezésére, amely számot tud adni annak számtalan különböző áramlatáról és ellen-áramlatáról, művészi, episztemikus és társadalmi jellemvonásairól? Hogyan viszonyulna ez a jelenség — nevezzük posztmodernizmusnak — olyan korábbi változásmódokhoz, mint a századforduló avantgarde mozgalmi vagy a huszas évek virágzó modernizmusa? Végül milyen nehézségeket rejt magában egy efféle definíciós aktus, egy ilyen kísérleti séma?

Nem vagyok meggyőződve arról, hogy kielégítő választ tudok majd adni saját kérdéseimre, de bízom abban, hogy a lehetséges válaszok vizsgálata segít megvilágítani a tágabb problémát. Véleményem szerint a történelem kontinuous és diszkontinuous változásokat egyaránt produkál. Így a posztmodernizmus jelenlegi túlsúlya, ha létezik ilyesmi, egyáltalán nem jelenti azt, hogy múltbéli eszmék és mozgalmak ne formálnák tovább a jelent. Sőt, a hagyományok fejlődnek, maguk a típusok is radikális változásokon mennek keresztül. Kétségtelen, hogy a Darwin, Marx, Baudelaire, Nietzsche, Cézanne, Debussy, Freud és Einstein által életre keltett és kulturálisan meggyökerezett feltételezések a mai napig áthatják a nyugati szellemet. Ugyanakkor az is bizonyos, hogy ezek az eszmék időközben többszörös átértelmezésen estek át — másként a történelem változatlanul ismételné önmagát. Ebben a perspektívában a posztmodernizmus a nyugati társadalmak jelentős revíziójának, ha nem eredeti építményének tűnhet.

A posztmodern elméletírói I.

Néhány találmomra felsorolt név segíthet körvonalazni, mit is értünk posztmodernizmuson: a filozófiában Jacques Derrida, Jean-Francois Lyotard; a történettudományokban Michel Foucault, Hayden White; a pszichoanalízisben Jacques Lacan, Gilles Deleuze, R.D. Laing, Norman O. Brown; a politikai filozófiában Herbert Marcuse, Jean Baudrillard, Jürgen Habermas; a tudományfilozófiában Thomas Kuhn, Paul Feyerabend; az irodalomelméletben Roland Barthes, Julia Kristeva, Wolfgang Iser, a Yale-kritikusok; a táncban Merce Cunningham, Alwin Nikolais, Meredith Monk; a zenében John Cage, Karlheinz Stockhausen, Pierre Boulez; a képzőművészetben Robert Rauschenberg, Jean Tinguely, Joseph Beuys; az építészetben Robert Venturi, Charles Jencks, Brent Bolin; és sok-sok író: Samuel Beckett, Eugène Ionesco, Jorge Luis Borges, Max Bense, Vladimir Nabokov, Harold Pinter, B.S. Johnson, Rayner Heppenstall, Christine Brooke-Rose, Helmut Heissenbüttel, Jürgen Becker, Peter Handke, Thomas Bernhard, Ernst Jandl, Gabriel García Márquez, Julio Cortázar, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Maurice Roche, Philippe Sollers; Amerikában John Barth, William Burroughs, Thomas Pynchon, Donald Barthelme, Walter Abish, John Ashbery, David Antin, Sam Shepard, valamint Robert Wilson. Kétségtelen, hogy e lista túlságosan is heterogén ahhoz, hogy egy mozgalmat, egy paradigmát vagy egy iskolát sejtstünk mögöttesse; ugyanakkor megidéz néhány összefüggő kulturális tendenciát, egyfajta érték-konstellációt, bizonyos eljárás- és attitűd-repertoárt. Mindezek összességét nevezzük posztmodernizmusnak.

Honnan származik a terminus? Eredete annak ellenére bizonytalan, hogy tudjuk, először Federico de Onís használta *Antología de la poesía española e hispano-americana* (1882-1932) c. kötetében (1934. Madrid), majd Dudley Fitts 1942-ben az *Anthology of Contemporary Latin-American Poetry*-ben. Mindketten azt a kisebb mozgalmat értették alatta, amely már akkoriban, egyelőre még a modernizmuson belül, de már annak reakciójaként jelentkezett és fordult vissza a huszadik század korai szakaszához. A kifejezés megjelent Arnold Toynbee *Study of History* („Történelmi tanulmány”) című írásában is, mégpedig már az 1947-es D.C. Somervell-félc rövidített kiadásban. Toynbee-nál a „Post-Modernism” a nyugati civilizáció új, 1875 körül kezdődő ciklusára utal, melyet ma kezdünk csak igazán érzékelni. Valamivel később, az ötvenes években Charles Olson is emlegeti a posztmodernizmust, de az ő definíciója inkább mondható felületesnek, mint örökérvényűnek.

Am a költők és a próféták rendelkeznek avval az időérzéssel, amellyel, úgy tűnik, kevés irodalomtudós dicsekedhet. 1959-ben és 1960-ban Irving Howe és Harry Levin szomorúan arról írtak, hogy a posztmodernizmus csupán utolsó maradványa a nagy modernista mozgalomnak. Így a hatvanas években többek között Leslie Fiedlerre és rám hárult, hogy életben tartsuk a fogalmat, amit kellő bátorsággal, jóllehet kissé korai elbizakodottsággal meg is tettünk. Fiedler a késői modernista hagyomány elitizmusát akarta ily módon a populáris kultúra nevében kihívni, jömagam pedig az ön-leépítés (self-unmaking) ösztönét próbáltam föltámi, mint a csend irodalmi hagyományának egyik elemét. A pop és a csönd, a tömegkultúra és a dekonstrukció, Superman és Godot, vagy mint később kifejttem, indetermináció és immanencia mind-mind aspektusai lehetnek egy posztmodern univerzumnak. Ehhez azonban türelmesebb elemzésre és nagyobb történelmi távlatra lesz szükség.

Mégis, az irodalomelméleti terminusok története csak bizonyíthatja a nyelv irracionális géniuszát. Pusztán azáltal is közelebb kerülünk a posztmodernizmus kérdéséhez, ha megvizsgáljuk az akadémikus élet pszichopolitikáját — ha nem pszichopatológiáját. Valljuk be: a nomenklatúrában éppúgy megjelenik a hatalom akarása, mint az egyéni magatartásformákban vagy a szövegekben. Az új terminus új nyelvi tereket nyit az előtt, aki azt használatba hozta. Egy-egy

kritikai fogalom vagy rendszer az intellektuális képzelőerő alkotta „szegényes” vers. A könyvek csatája egyúttal ontikus harc a halál ellen. Ezért juthatott Max Planck arra a meggyőződésre, hogy az ember úgysem győzheti meg ellenlásait, elég, ha megpróbálja túlélni őket. William James kevésbé morbid megfogalmazásában a folyamat így fest: az újdonságokat előbb értelmetlenségként visszautasítják, később evidenciának minősítve érdemeit alábecsülik, végül éppen korábbi ellenzőik sajátújják ki, mint saját fölfedezéseiket.

Nem óhajtom a posztmodernnek pártját fogni az (ó-) modernekkel szemben. Egy főreteges intellektuális divatokkal terhelt korban az értékek amúgyis felelőtlen gyorsasággal ürülnek ki, s a holnap mihamar elhomályosítja azt is, amit csak a ma vagy a tavalyi év alkotott. És ez nem csupán divat kérdése. A korszakváltás érzetében kifejeződhet egy olyan társadalmi sürgetés is, amely inkább ismeri a félelmet, mint a reményt. Elég a következőkre utalnunk: Lionel Trilling egyik leggondolatgazdagabb művének a *Beyond Culture* („A kultúrán túl”: 1965.) címet adta; Kenneth Boulding mellett érvelt, hogy a „posztcivilizáció” lényegi eleme a huszadik század jelentésének (*The Meaning of the 20Th Century*; 1964); de George Steiner is adhatta volna *In Bluebeard's Castle* („A Kékszakállú herceg várában”: 1971.) című esszéjének a „Jegyzetek a posztkultúra definíciója felé” alcímet. Előttük Roderick Seidenberg már megjelentette *Posthistoric Man* („A poszthisztorikus ember”) című művét, pontosan a század közepén; legutóbb pedig én magam elmélkedtem egy új, poszthumanista éra közeledtéről (*The Right Promethean Fire*; „A valódi prométheuszi tűz”; 1980.). Daniel Bell pedig így fogalmazott: „Eddig az irodalom nagy kulcsszava a *Beyond* (mögött, túl) volt... Mostanra, úgy tűnik, a *Beyond*-ot kimerítettük, s az új szociológiai varázsszó a *Post*...”

Álláspontom e tekintetben kettős. A posztmodernizmus kérdésében jelentkezik ugyan az intellektuális hatalom akarása (és ennek ellen-akarata is), a szellem birodalmi vágya; de ez az akarat, ez a vágy a korszakváltás, ha nem is a hanyatlás pillanatába ágyazódik be. A posztmodernizmus elfogadása vagy elutasítása továbbra is az akadémikus élet pszichopolitikájától függ, beleértve ebbe az emberek és eszmék eloszlását egyetemeinken, a kritikai iskolák közötti és a személyes sűrűlódásokat, az önkényesen ide-oda tologatott, ki-be-záró határvonalakat nem kevésbé, mint a szabadjára engedett kultúra imperatívuszait. Ha többet nem is, ennyit előre kell vetítenünk a reflexivitás érdekében.

De a reflexivitás azt is megköveteli tőlünk, hogy fölvevünk néhány olyan konceptuális problémát, amelyek részben eltakarják, részben alkotják magát a posztmodernizmust. Megpróbálunk ezek közül tízet elkülöníteni, kezdve a legegyszerűbbeken és haladva a legkevésbé kitapinthatóig.

1. A „posztmodernizmus” szó nem csak faragatlanul és otrombán hangzik, de ráadásul magában foglalja önnön ellenfelét, azt, amin túl akar lépni, amit le akar gyúrni: magát a modernizmust. A terminus tehát magában hordja önnön ellentétét, szemben a romantikával, a klasszicizmussal, a rokokóval vagy a barokkal. Mi több, időbeni linearitást és egyfajta megkésettiséget, sőt dekadenciát fejez ki, amit pedig egyetlen posztmodernista sem vállalna föl. De adhatunk-e mi jobb nevet ennek a különös kornak? Atomkor? űrkorszak? TV-korszak? Ezek a technikai címkék nélkülöznek mindenfajta teoretikus definíciót. Netán hívjuk az Indeterminancia (indetermináció+immanencia) Korának, mint hajdanában egyszer már javasoltam /5. Vagy egyszerűen csak éljünk és hagyjunk másokat is élni a névadás jógával?

2. Mint más kategorikus elnevezések, például a posztszukturalizmus, a modernizmus vagy a romantika, a posztmodernizmus is bizonyos szemantikai instabilitásban szenved: nincs világos konszenzus a tudósok közt arról, valójában mit is jelent. Jelen esetben az általános probléma két

A posztmodern elméletiről I.

komponensből áll: egyrészt a terminus fiatal, épp csak daços kamasz; másrészt szemantikai kapcsolat fúzi más, önmagukban is instabil kifejezésekhez. Így néhány kritikus azt hívja posztmodernizmusnak, amit mások avantgarde-nak vagy éppenséggel neo-avantgarde-nak neveznek, ismét mások ugyanezt egyszerűen a modernizmus kategóriája alá veszik. Ez ad lehetőséget az ihletett vitákra.

3. Ide kapcsolódik egy sok más terminust is érintő probléma, mégpedig a történelmi instabilitás, azaz a változás iránti nyitottság problémája. Ma, a bőszt bálványdöntögetések korában ki állítaná, hogy Coleridge, Pater, Lovejoy, Abrams, Peckham és Bloom ugyanazt értették romantikán? Már most szólnak érvek amellett, hogy a posztmodernizmus, méginkább a modernizmus kezdenek időben kitolódni, ami avval fenyeget, hogy kétségbeejtően megszűnik közöttük bármiféle diakritikus különbségtétel lehetősége. Bár lehet, hogy e jelenség Hubble csillagászati vöröseltolódásához hasonlóan idővel lehetővé teszi az irodalmi terminusok történelmi sebességének bemérését.

4. A modernizmus és a posztmodernizmus között nincs vasfüggöny vagy kínai nagyfal. A történelem palimpszeszt, amelyen a kultúrát a múlt, a jelen és a jövő egyaránt áthatja. Egy kicsit mindnyájan viktoriánusok, modernek és posztmodernek is vagyunk. Ugyanez a szerző írhat életében modern és posztmodern műveket is. (Vessük csak össze Joyce Portrait of the Artist as a Young Man című regényét a Finnegans Wake-kel.) Általánosabban fogalmazva: a narratív absztrakció bizonyos szintjén a modernizmust joggal rokoníthatjuk a romantikával, a romantikát a fölvilágosodással, azt pedig a reneszánszsal, és így tovább, ha nem is az Olduvai Hasdékig, de legalább az ókori görögökig.

5. Mit is jelent ez? Azt, hogy bármely periódus vizsgálatakor egyaránt alkalmaznunk kell a kontinuitás és a diszkontinuitás szempontjait, melyek kiegészítik egymást, önállóan csak részleges eredményt adnak. Az apollói nézet a maga mérícskélő és elvont módján csak a történelmi összefüggéseket látja meg, az érzékeny, jóllehet rövidlátó dionüszoszi érzület pedig csak az egyedi eseményt tapintja ki. A posztmodernizmus e téren kettős nézőpontba helyezkedik. Az azonosságot és a különbséget, az egységet és a töredezettséget, a filiációt és a lázadást együtt kell elfogadnunk, ha meg akarjuk közelíteni a történelmet, és ha a változást úgy akarjuk fölfogni (érezkelni, megérteni), mint ami egyszerre térbeli-mentális struktúra és időbeli-fizikális folyamat, azaz egyszerre minta és egyszeri esemény.

6. Ezáltal a „periódus” végsősoron megszűnik periódusnak lenni és átalakul egyszerre diakronikus és szinkronikus konstrukcióvá. Ez alól a modernizmushoz vagy a romantikához hasonlóan a posztmodernizmus sem kivétel: történelmi és teoretikus definiálására egyaránt szükség van. Nem lehet komoly szándékkal egyetlen dátumot sem megjelölnünk a posztmodernizmus kezdeteként, mint tette azt Virginia Woolf a modernizmus esetében. Evvel együtt fölrémlik néha a fájdalmas sejtés, hogy a posztmodernizmus „valamikor 1939 szeptemberében” kezdődött. Egymás után fedezzük fel a posztmodernizmus „elődeit”: Sterne-t, Sade-ot, Blake-et, Lautréamont-t, Rimbaud-t, Jarry-t, Tzarát, Hofmannsthal, Gertrude Steint, a késői Joyce-ot, a késői Pound-ot, Duchamp-t, Artaud-t, Roussel, Bataille-t, Broch-ot, Queneau-t és Kafkát. Ez pedig valójában arra utal, hogy elképzeltünk egy posztmodernizmus-modellt, egyfajta képzelet- és kultúrítropológiát, majd megpróbáltuk „újra fölfedezni” különböző szerzők és momentumok affinitását e modellhez. Azaz, újra fölfedeztük elődeinket — és ez mindig is így fog menni. Következésképp „idősebb” szerzők is lehetnek posztmodernek, mint például Kafka, Beckett, Borges, Nabokov, Gombrowitz; ugyanakkor a „fiatalabbak” nem föltétlenül azok: Styron, Updike, Capote, Irving, Doctorow, Gardner.

A posztmodern elméletiről I.

7. Mint láttuk, a posztmodernizmus bármely definíciójához szükségünk van arra a négytagú komplementer nézőpontrendszerre, amelynek elemei a kontinuitás és diszkontinuitás illetve a diakronia-szinkronia. De a definiálás megköveteli a dialektikus szemléletet is, mert a definitív jegyek sokszor antitetikusak, s a történelmi valóság eme tendenciájának figyelmen kívül hagyásával egy leegyszerűsödött vízióba, newtoni álomba merülhetünk. A definitív jegyek antitetikusak és plurálisak; így ezek bármelyikét a posztmodernizmus kegyelmeként kiemelni az összes többi író múlt időbe helyezését jelenti. Nem nyugodhatunk meg tehát — mint tettem én néha — azon a feltételezésen, hogy a posztmodernizmus formaellenes, anarchikus, vagy dekreatív; mert bár ezek mindegyike, fanatikus rombolásvágya (will to unmaking) ellenére is tartalmazza azt az igényt, hogy rátaláljon egy „egységes érzékenységre” (Sontag), hogy „átlépje a határt és a rést betöltsön” (Fiedler), és hogy elérje a beszéd (discourse) immanenciáját, egy kiterjesztett noetikus intervenciót, „a szellem neo-gnosztikus im-mediációját.”

8. Mindez elvezet a periodizáció problémájához is, amely egyúttal az irodalomtörténetnek, mint a változás sajátos fölfogásának a problémája is. S valóban, a posztmodernizmus fogalma felöleli az innováció, a renováció, a nováció — az újítás, a megújítás, a felújítás, vagy egyszerűen: a változás valamiféle elméletét. De melyiket? A héraikleitoszit? A vicóit? A darwinit? A marxistát? A freudit? A kuhnit? A derridait? Vagy egy eklektikusat? Vagy „a változás teóriája” eleve olyan oximoron, amely legfőképpen az idő ellentmondásaival szemben végtelenül türelmetlen ideológusokhoz illik? Hagyjuk tehát a posztmodernizmust „megfogalmazatlanul”, konceptuális modell nélkül, legalábbis egyelőre, valamilyen irodalmi-történelmi „difference”-ként, „nyom”-ként?

9. A posztmodernizmus tágabb problémává is bővíthető. Művészi tendencia csupán, vagy egyúttal társadalmi jelenség is, esetleg egyenesen a nyugati humanizmus mutációja? S ha igen, hogyan csatlakoznak vagy nem csatlakoznak ennek a jelenségnek a különböző — pszichológiai, filozófiai, gazdasági, politikai — aspektusai egymáshoz? Röviden, megérthetjük-e a posztmodernizmust az irodalomban anélkül, hogy kísérletet tennénk egy posztmodern társadalom arcvonásainak megismerésére, a toynbee-i posztmodernitás, vagy a foucauld-i, eljövendő épistémé megértésére, melynek az általam tárgyalt irodalmi tendencia csupán egyik, elitista vonulata?

10. Végül, de nem kevésbé izgatónan fölmerül az a kérdés is, vajon dicséret jelző-e a posztmodernizmus fogalma, amit egyébként megbecsült, de egymástól teljesen eltérő írónk nyakába aggatunk; amivel gyökeresen más, bizonyos fokig elismert mozgalmakat üdvözlünk? Vagy ellenkezőleg: szemrehányó, bíráló címke? Röviden: a posztmodernizmus, amellelt, hogy deskriptív fogalom, egyúttal értékelő, esetleg normatív jelző is? Vagy azok közé a Charles Altieri által emlegetett „lényegileg vitatott filozófiai fogalmak” közé tartozik, amelyek alkotó konfúziójukból sosem fogynak ki?

Kétségtelen, hogy más jellegű konceptuális problémák is fölvetődhetnek a posztmodernizmus kérdése kapcsán. Ezek azonban végsősoron nem gátolják az intellektuális képzelőerőt abban a vágyában, hogy történelmi jelenünket olyan noetikus konstrukciókban próbálja megérteni, amelyek fölfedik előttünk önnön létezésünket. Ezért hajlok annak a kísérleti sémának az alkalmazására, amelyet a csend irodalma Sade-től Beckettig sejteni enged. Ennek értelmében kísérletileg három művészeti változásmódot különböztetek meg az utóbbi száz évben: az avantgarde-ot, a modernizmust és a posztmodernizmust. Tudom, hogy a három együttesen alkotja „az új tradícióját”, azt a tradíciót, amely Baudelaire óta „olyan művészetet hozott létre, amelynek története — függetlenül a benne résztvevők művészi hitvallásától — élcspatok közötti nagy

A posztmodern elméletéről I.

ugrásokból és olyan politikai tömegmozgalmakból áll, amelyek nemcsak a társadalmi intézmények megváltoztatására törnek, de magának az embernek a megváltoztatására is.”

Avantgarde alatt azokat a mozgalmakat értem, amelyek a huszadik század első felét hozták lázba: a patafizikusokat, a kubizmust, a futurizmust, a dadaizmust, a szürrealizmust, a konstruktivizmust, a merzizmust, a de Stijl-t és másokat. Ezek anarchizmusukkal és művészetükkel a polgárságot támadták, manifesztóikkal pedig elődeiket. De aktivizmusuk befelé is fordulhatott, akár öngyilkossáig is vezethetett, mint később néhány posztmodern, például Rudolf Schwartzkogler esetében. Az eleinte erőteljes és energiától duzzadó mozgalmakból mára szinte semmi nem maradt, jóformán csak a sztori, mely maga is egyszerre tűnő és példaadó. A modernizmus stabilabbnak, emelkedettebbnek, hieratikusabbnak bizonyult, hasonlóan a francia szimbolizmus-hoz, amelyből származik; mára legvadabb kísérleteik is olümposzinak tűnnek. Olyan „individuális tehetségektől” kezdve, mint Valéry, Proust és Gide, a korai Joyce, Yeats és Lawrence, Rilke, Mann és Musil, a korai Pound, Eliot és Faulkner, a modernizmus igen magas státust követelt az írónak, amiről Delmore Schwartz így énekel a Shenandoah-ban: „Let us consider Where the great men are (Who will obsess the child when he can read...)” De ha a modernizmus hieratikusnak, hypotaktikusnak, formalistának tűnik, akkor a posztmodernizmus éppen játékoságával, parataktikus voltával és dekonstruktivitásával lép meg minket. Ebben megidézi a tekintélyelvvel aligha ismerő avantgarde szellemét, viseli is néha a neo-avantgarde címkéjét, de az avantgarde-hoz képest — a McLuhan-i értelemben — jóval hűvösebb („cool”), kevésbé klikkező és sokkal kevésbé ellenséges a poppal, az elektronikus társadalommal szemben, amelynek része, s mint ilyen, türelmesebb a gicccsel is.

Pontosítható-e tovább a posztmodernizmus és a modernizmus megkülönböztetése? Kezdetnek vázoljuk föl néhány sematikus különbséget:

Modernizmus

Romantika / Szimbolizmus

Forma (konjunktív, zárt)

Cél

Design

Hierarchia

Mesterségbeli tudás / Logosz

Műtárgy / Befejezett mű

Távolságtartás

Kreáció / Totalizáció

Szintézis

Jelenlét (Presence)

Koncentráltság

Műfaj / Határvonal

Posztmodernizmus

Patafizika / Dadaizmus

Antiforma (diszjunktív, nyitott)

Játék

Véletlen

Anarchia

Kimerülés / Csönd

Folyamat / Performance /

Happening

Részvétel

Dekreáció / Dekonstrukció

Antitézis

Hiány (Absence)

Szórtság

Szöveg / Interszöveg

A posztmodern elméletiről I.

Szemantika	Retorika
Paradigma	Szintagma
Hypotaxis	Parataxis
Metafora	Metonímia
Szelekció	Kombináció
Gyökér / Mélység	Rhizóma / Felszín
Interpretáció / Olvasás	Az interpretáció ellen / Félreolvasás
Jelölt	Jelölő
Lisible / Olvasói	Scriptible / Írói
Narratív / Grande Histoire	Anti-narratív / Petit Histoire
Mesterkód	Idiolekt
Tünet	Vágy
Típus	Mutáns
Genitális / Fallikus	Polimorf / Androgyn
Paranoia	Skizofrénia
Eredet / Ok	Difference-Differance / Nyom (Trace)
Az Atya	A Szentlélek
Metafizika	Írónia
Determináció	Indetermináció
Transzcendencia	Immanencia

E táblázat különböző területek fogalmaival operál, a retorikától a nyelvészetten, az irodalomelméleten, a filozófián, az antropológián, a pszichoanalízisen keresztül a politikatudományig, sőt, a teológiáig; sok amerikai és európai szerzőre utal akik más-más csoportok, eszmék, áramlatok elkötelezettjei. A táblázatban fölüntetett dichotómiák mégis bizonytalanok, kétértelműek maradnak. A konkrét különbségek eltolódnak, megváltoznak, megszűnnek; a két oszlop fogalmai nem tisztán ellentettjei egymásnak, és számos inverzió, kivétel fordul elő mindkét irányzatban. Mégis úgy gondolom, a jobb oldali táblázat kategóriái inkább a posztmodern tendenciája felé mutatnak és közelebb vihetnek annak történeti és teoretikus definiálásához.

De ideje megmagyaráznom, mit értek ezen a neologizmuson: indeterminancia. Idáig a posztmodernizmus két centrális, alkotó tendenciájának jelölésére használtam. Az egyik az indetermináció, a másik az immanencia. A két tendencia nem áll dialektikus viszonyban, mert nem pontosan antitetikusak, és nem is vezetnek szintézisre. Mindkettő tartalmaz belső ellentmondásokat és mindkettő utal a másik elemeire. Összjátékukban egy „polilektikus”, átható posztmodernizmust modelleznek.

Indetermináción, méginkább indeterminációkon egy olyan komplex referenst értek, amely a következő fogalmakkal írható körül: ambiguitás (kétértelműség), diszkontinuitás, heterodoxia, pluralizmus, véletlenszerűség, lázadás, perverszió, deformáció. Csak ez utóbbi vagy egy tucat kurrens rombolás (unmaking)-szinonímát rendel maga alá: dekreáció, diszintegráció, dekonstrukció, decentralizáció, delokalizáció (displacement), difference, diszkontinuitás, diszjunkció, elű-

A posztmodern elméletiről I.

nés (disappearance), dekompozíció, de-definíció, demiszűfikáció, detotalizáció, delegitimizáció — hogy a technikai jellegű kifejezések hadát, melyek az írónia, a töredезettségg, a csönd retorikájára utalnak, ne is említjük. A rombolás (unmaking) erős akarata nyilvánul meg ezeken a jeleken keresztül, mely egyaránt befolyásolja a politikai, a kognitív és az erotikus létszférát, a nyugati beszéd (discourse) teljes birodalmát. Csak az irodalmat tekintve is megállapíthatjuk, hogy hagyományos ideáink — író, közönség, olvasás, írás, könyv, műfaj, irodalomelmélet, sőt, maga az irodalom is — egytől egyig megkérdőjeleződtek hirtelen. Mi a helyzet az irodalomelméletben? Roland Barthes a „vesztéségg”, a „hiány” (loss), a „perverzión”, a „disszolúción” irodalmáról beszél; Wolfgang Iser olyan elméletet állít föl, amelyben az olvasat alapjául a szöveg „ürei”, „üres helyiértékei” (blanks) szolgálnak; Paul de Man a retorikát — azaz az irodalmat — úgy fogja föl, mint crót, mely „radikálisan maga alá gyúri a logikát és szédítő távlatokat nyit a referenciális aberrációnak”; Geoffrey Hartman pedig megerősít bennünket abban, hogy „a jelenkori irodalomkritika az indetermináció hermeneutikájára irányul.”

Az ilyen bizonytalan elhajlások óriási szóródást credményeznek. Ezért hívom a posztmodernizmus másik nagy tendenciáját immanenciáknak; a fogalmat — vallásos mellékjelentése nélkül — az emberi szellem azon kapacitásának jelölésére használom, hogy képes önmagát szimbólumokban általánosítani, egyre inkább belehatolni a természetbe és úgy hatni önmagára saját absztrakción keresztül, hogy fokozatosan, bármilyen közvetettség nélkül (im-mediate) önnön környezetévé válik. Ezt a noetikus tendenciát támasztják alá azok a fogalmak is, melyek — mint a diffúzió, disszemináció, pulzió, interplay (összejátszás, összejáték), kommunikáció, interdependencia — egytől egyig az embernek nyelvi lényé, homo pictorá vagy homo significanssá emelkedéséből vezethetők le. E folyamat során az ember önmagát létrehozó gnosztikus lényé válik, aki meghatározó módon, önmaga megalkotásának szimbólumainak segítségével alakítja saját univerzumát. „Nem annak a jele ez,” teszi föl Foucault híres kérdését, „hogy az egész konfiguráció az összerokadás előtt áll, s miközben az emberiség lassan kipusztul, nyelvi lényként egyre fényesebben ragyog horizontunkon?”

Közben a világ tények és fikciók keverékére bomlik, a média happeninggé valótlánítja a történelmet, a tudomány saját modelljeit tekinti az egyetlen megközelíthető valóságnak, a kibernetika szembeállít bennünket a mesterséges intelligencia enigmájával, a technika pedig érzékeinket a táguló világegyetem határaiig vagy éppenséggel az anyag homályos részecske-tartományába vetíti. Mindenütt, még Lacan fekete lyukaknál is sűrűbb „lettered unconscious”-ének mélyén is a Nyelvnek nevezett immanenciába ütközünk, irodalmi kétértelműségeivel, episztemikus rejtélyeivel politikai zavarosságával együtt.

Kétségtelen, hogy e tendenciák Angliában kevésbé látszódnak, mint mondjuk Amerikában vagy Franciaországban, ahol a posztmodernizmus kifejezés, visszafordítva a posztstrukturalizmus utolsó áramlatait, már használatba jött. De a legfejlettebb társadalmakban cáfolhatatlan tény, hogy a posztmodernizmus mint művészi, filozófiai és társadalmi jelenség a játékos, véletlenszerű, ideiglenes, térben — struktúrában — és időben egyaránt nyitott, diszjunkt és indeterminált formák, az írónia és a fragmentumok „discourse”-a felé, a hiány és a töredезettségg „fehér ideológiája”, a diffrakció vágya, a komplex, artikulált csendek invokációja felé tör. Ugyanakkor a posztmodernizmus egy ettől különböző, ha nem ellentétes mozzanatot is tartalmaz, mely lényegileg elmozdulás az eltérítő eljárások, az állandó interakciók, az immanens kódok, közegek és nyelvek felé.

Földünk tehát a planetizáció, a transzhumanizáció folyamatában van, akkor is, ha eközben szektákra, törzsekre, frakciókra bomlik. Így a terrorizmus és a totalitarianizmus, a szkizma és az

A posztmodern elméletiről I.

ökumenizmus kölcsönösen kihívják egymást, a hatalmak pedig — miközben a társadalmak új hatalmi alapokat keresnek — önmagukat dekrerálják. Fölmerülhet bennünk a kérdés: nem valamiféle meghatározó szerepű — művészetet, tudományokat, magas- és tömegkultúrát, nő- és férfielvet, részt és egészt, vagy ahogy a preszokratikusok mondták, az Egyet és a Sokat egyaránt felölelő — történelmi mutáció működik közöttünk? Vagy Orpheus széttépetése mást sem bizonyít, mint hogy az emberi szellemnek szüksége van legalább még egy olyan konstrukcióra, amelyben kifejezheti az élet változékonyságát, az emberi halandóságot?

S vajon milyen másik konstrukció lehet még e mögött, ezen túl vagy ezen belül?

Fordította Török Attila

*IHAB HASSAN : University of Wisconsin Angol- és Összehasonlító Irodalomtudományi
Tanszék kutató professzora*

Főbb művei:

- Radical Innocence*
- The Dismemberment of Orpheus: Toward a Postmodern Literature*
- Paracriticismus : Seven Speculations of the Times*

*Jelen írás részlet a szerző The Postmodern Turn: Essays in Postmodern Theory and Culture
(Columbus: Ohio State University Press 1987.) című művéből.*

Szemle

Szincsök György

Keresés ésvagy meglelés

(Márton László manierista-barokk verseiről)

*„Emlékezetem könyvének ama részében, amely előtt keveset lehetne olvasni, található a következő kezdetű fejezet:
Kezdődik az új élet. Ebben a fejezetben találok azokat a szavakat, amelyeket ebben a könyvecskében szeretnék, ha nem is mind, legalább lényegük szerint, egybegyűjteni.*

(Dante: Az új élet)

1.

Egy régmúlt korról szerzett közös tudásunk — mely a fejekben létező adatokat, évszámokat, címeket, neveket, kulcsszavakat jelenti — valamilyen nagyjából egységes elképzelést hoz bennünk létre. Közös ismeretek léteznek, de vízióink egészen különbözőek, hiszen egyetlen szövegnek sem létezik ún. tökéletes olvasata, így egy szövegekből összeálló korszakot természetesen egészen másként képzelünk el mindannyian. Mihelyt emlékezni kívánunk általunk meg nem élt, csak szövegek útján visszaidézhető korokra, az emlékezés legalapvetőbb tulajdonságaival találjuk magunkat szembe: emlékezetkiesést tapasztalunk, egyes részek elhomályosulnak, mások elevenen maradnak, és a részek felcserélődhetnek. Ha hidat

akarunk ácsolni a szavak tartópilléreire, hamar rá kell döbbernünk, hogy ezek a pillérek nem egy egyenes mentén haladnak, és nem biztos, hogy elvezetnek bennünket egy jól körülírható helyre. A szavak ugyan megőrizhetik hangalakjukat, de már nem azt jelentik, mint a megírás pillanatában, s a világ jelenségei is, melyeket megjelöltek velük, megváltozhattak, s így sokkal inkább egy vízió hordozói, mint valamiféle tudásé. Az emlékezetben való kutatás nem híd ácsolása két part között, hanem a szavak pillérein való közlekedés.

Ha valaki az irodalomban emlékezni akar, ismeretei, fantáziája és tehetsége segítségével meg kell teremtenie egy nyelvet, mely hiteles, vagy hitelesnek hat a visszaidézett korban, s e nyelv segítségével testet ölhetnek a vízió elemei. Az e módszerrel létrehozott művek jelenséggé váltak a mai magyar irodalomban. Ezen alkotások klasszikus, és sok tekintetben mintaadó előzménye Weöres Sándor *Psyché* című könyve 1971-ből. Weöres XVIII. század végi XIX. század eleji nyelvet teremt az emlékezéshez, melyet 4 stációban örökít meg. A költőnő életét először a szerző által összeállított fikatív és valós szövegekből, majd az *Emlékezés 1820* című fejezetben Ungvárnémeti Tóth László művein keresztül ismerjük meg. Utána Acház Márton visszaemlékezéseit olvashatjuk 1871-ből, végül az *Utószó 1971* című részben — eltávolodva a dokumentumoktól, — száraz, életrajzi ismertetővel zárja le művét az író. Az utolsó fejezetben az emlék lehullajtja tömött lombkoronáját, és az idő sűrű ködében már csak a legvastagabb ágak rajzolódnak ki. Az emlékezés kockázatos ám gyönyörű vállalkozás Weöres felfogásában, megragadhatók lényeges tulajdonságai, körüljárhatók egy élet lényeges elemei. Ám mindez csak a fantázia könnyed játéka, melyet megteremkenyít a múlt.

*„ideje van ; hogy jön vagy hogy le-
múlt*

valami, hervadt, virágba borult”

//.

Márton László, akiről tudjuk, hogy XX. század végi magyarországi író és költő (valamint szociológus), 1986-ban a „Kováts! — Jelenlét-revü” (JAK füzetek 23) című antológiában megjelentetett „A Pásztorország el-múlása s fel-támadása” című versciklussal közreadta vízióját a XVII. század elejéről, melyet irodalom-és művészettörténeti kifejezéssel manierista-barokk kornak is neveznek. E 25 egystrófás versből összeálló füzér megannyi kérdés feltevésére ösztönzi az olvasót. Kézenfekvő például e művel kapcsolatban is feltenni azt a kérdést, hogy vajon mi indokolja a régi, illetve régieskedő nyelvet és ideológiát használó művek divatját napjainkban? Másként fogalmazva: léteznek-e a mai magyar irodalomban olyan tendenciák, melyek szükségszerűen idézik elő az archaikus hagyomány felé

fordulást? Hekerle László a „Kováts!-Jelenlét-revü” bevezető tanulmányában a következőképpen indokolja ezt a jelenséget: „A neoavantgard utáni költészet az elveszett rendszerek újraalkotására tett kísérletet. A számtalan irányzat, és líratípus többé-kevésbé összefoglalható az erőteljes szöveg-és formaközpontúság törekvésében. „Az irodalom tehát ismét emlékezik, igyekszik megtalálni azt a hagyományt, ami átvezetheti egy járható útra. A hagyomány az én elképzelésemben az a lépcső, melyet mindig, minden körülmények között meg kell építeni egy új épületben. Amikor elromlik a lift, melyen gyorsan és praktikusán közlekedhettünk, ismét neki kell indulnunk a lassú és fárasztó lépcsőzésnek. A neoavantgard végletekbe jutása másik végletet szült, esetünkben a neomanierizmust, illetve neobarokkot. (Ezt a kifejezést a továbbiakban neomanirokknak rövidítem az egyszerűség kedvéért.) Egy neomanirokk költemény épp oly idegen és érthetetlen maradhat az olvasó számára mint egy neoavantgard, mindkét irány messze esik a bevett, általános irodalmi szóhasználattól, formai elvektől. Egy neomanirokk vers megközelítéséhez viszont egészen más eszközrendszer áll rendelkezésünkre, mint a neoavantgard műveknél, hiszen egy természeti hasonlaltal élve: az előző stílus gyökerei mélyen a föld alatt található, az utóbbi pedig a fa csúcsain zöldellő friss hajtásokhoz hasonlítható. A fa törzsétől egyként messze vannak, és egyaránt függenek is tőle. A neomanirokk mű arra sarkallja az olvasót, hogy ismerje meg azt a korszakot, melyre a versciklus emlékezik, ezért idézzük fel röviden a manierista-barokk korról szerzett elemi ismereteinket.

„Örökké - valóság Örökké - valóság,

Engem fáraszt s öldököl!

Örökké - valóság,

Engem kényszer s ösztököl!”

///

A manierizmussal foglalkozó monográfiák terjedelmük jelentős részét annak szentelik, hogy megpróbálják egzakt módon meghatározni a manierizmus lényegét. A másik jellegzetességük, hogy mindezt a barokkal vagy reneszánszsal való összevetésben teszik meg, abban a reményben, hogy éles kontúrokat húzva leválasztható valamely irányzatról. Hauser Arnold például a következőképpen foglalja össze a manierizmus és barokk közti különbség lényegét: „A manierizmus kifinomult, reflexív, többszörösen megtört, kulturális elemekkel szaturált stílus, s többé-kevésbé ebből következnek egyéb ismertetőjegyei. Hozzá képest a barokk spontán és egyszerű művészet, elődjéhez, a manierizmus extravaganciájához és túlzásaihoz mérten mindenestre visszatérést jelent a természeteshez, ösztönshöz és ebben az értelemben a normálisához is.” Tudjuk, hogy a két irányzat kezdetei — egyedülállóan a művé-

„Meg - poshadt kén-köves

Tesztáz szaglatiasít

Epevel s ürömmel

Éteket iragyasztatik”

szettörténetben — szinte tökéletesen egybeesnek, s vetélkedésük egészen a manierizmus kifulladásáig tart. Nem alaptalan tehát a manierizmus-barokk korát emlegetni a 16. és 17. század fordulóján, amikor mindkét irányzat egyforma intenzitással hat. A barokk jóval hosszabb életűnek bizonyult, és csak a 18. század végétől beszélhetünk lassú letűnéséről, s ez azt is jelenti, hogy egy leszult, fő vonásaiban jól körvonalazható stílussá vált minden műélvező számára. A manierizmus, mely rövid ideig létezett és hosszú gyökereket cresztett a reneszánsz és barokk termékeny földjébe, sokkal felismerhetetlenebb a művészettörténeteszek és irodalomtörténeteszek számára is. Arnold Gehlen: Kor-képek című könyvében olvashatjuk "...nevezük manieristának azt, ami a 16. és 17. század nem klasszikus vagy klasszikus melletti alkotásaiból a mai, a modern művészethez igazodó ízlésünknek tetszik, és megfelel." Ez a meghatározás rámutat a modern művészetek manierista előzményeire, és roppant liberális a sarkosan megépített definíció-dobozok mellett. Gehlen meghatározása cleve lemond egy egzakt meghatározás lehetőségéről, egyszerűen azért, mert a manierizmus átmeneti kor, és ezért nem kerelűthetők le határai sem időbeli sem térbeli sem tartalmi szempontból. Mindezek ismeretében érdemes megvizsgálni, hogy vajon mennyire manieristák és mennyiben barokk ihletésűek Márton László versei.

Feltűnő jelenség szerzőnk szövegeiben, hogy egymással elentéyes fogalmak, kifejezések kerülnek szorosan egymás mellé, néha olyanyra, hogy ezek a szavak össze is nőnek. Ilyen fogalompárok az elinulás s feltámadás, az élet és halál, vigasz és vigasztalanság, Mars és Apollo, keresztény áhítat és pogánykodás. Márton inadekvát fogalompárjaira Radnóti Sándor is felhívja a figyelmet a Nagy-budapesti-Rém-üldözés című kötet kapcsán: „A labirintus formája és képzete volt a mélyebb oka annak, hogy az író a manierista-barokk hagyományhoz fordult. Ám ha itt bizonyos inadekvátságot észlelünk — melankólia és derű, labirintusban való tévelygés és kaland között — akkor ez nem nyomós ok-e arra, hogy mégiscsak hiú régészeti érdeklődés termékeit lássuk a kötet műveiben? A labirintus magyar érde, az útvesztő, csak egyik oldalát fejtí meg a jelentésnek. Az ugyanis megiervezett tekervényes építmény, melynek rendje van, noha fonál nélkül embernek áthatolhatatlan. "Meg kell említenünk az ésvagy kifejezés megalkotásából következő inadekvát olvasatokat, mintha egyszerre két művet ír volna a szerző. A versciklust bevezető szövegben a következő kontextusban találjuk meg a kifejezést: „/... most azonban fényes Nap-világra kijövén mint a POÉZIS dísz-e-virága s halálságos ésvagy Pásztori Lyra foglalata" Úgy tűnik Márton kettős világot működtet műveiben, s e világok minél inkább keverednek, annál inkább az az érzésünk támad, hogy élet és halál, mulandóság és örökkévalóság mezsgyéjén járunk, az átmenet oly egyszerű, hogy lényegüknél fogva egytívé tartoznak, elválaszthatat-

„Ideje van ; csendnek és tombolásnak

*az éptlésnek és rombolásnak
ideje van ; o könny és a kacaj ,
a tánc , a kftn, az öröm és a baj : ”*

lanok egymástól. Szerzőnk kijelöl az irodalom történetéből egy pontot, nevezetesen a manierista-barokk kort, melybe olyan szavak segítségével igyekszik visszatalálni, melyek jelentése nem változott meg gyökeresen a 17. századi használathoz képest.

A költő két legfontosabb kifejezése a szerelem és a halál. E korszakválasztásnak az az előnye, hogy általa egyszerre lehet manierista és barokk életérzéseket megszólaltatni, s valóban, mintha Nyéki Vörös Mátyás halálverseit, és Zrínyi Miklós szerelmi idilljeit egymásba fűzve lennének meg e versfüzérben. Röviden tehát úgy fogalmazhatunk, hogy e két kor és életérzés egymás mellett élése jelentette szerzőnk számára azt a lehetőséget hogy sajátos kettős világát megjelenítse. Márton versciklusa egy olyan állapotot rögzít, amikor a költő nem gondolja magát sem manierista, sem barokk, hanem egyszerűen 17. század eleji szerzőnek, és ennek okán összekeverheti e két irányzat vélt, vagy valós jellegzetességeit.

*„ideje van; a kö gyűjtögetésnek,
a kö. dobásnak és ölelésnek,
s hogy tréfa, csók a semmibe me-
rül.”*

IV.

A formák ideológiák, poétikák, ars poétikák, korszakok, kultúrák hordozói lehetnek, felújításuk pedig az egyik legalkalmasabb eszköz eltűnt idők felidézésére. Hieronymo Caspar Laertes XXV purgomája „nímet alexandrinusokba rekkentve eleddig okvetlen elmék puposkodása miattán” meg nem jelent, de most „ékes magyar nyelvre fordítatott”. A német alexandrinerról Martin Opitz poétikája nyomán röviden a következőket mondhatjuk: hatlábú, hangsúlynyomatékos (jambikus) rímes vers, cezúrával a 3. láb után. A hímrímre végződő sorok 12, a nőrímre végződők 13 szótagúak. A versforma a francia alexandrin mintájára alakult ki német nyelvterületen. Márton, aki kiváló ismerője és fordítója a német barokk költészetnek, (lásd: Günter Grass: Vesztfál csevely című regényének fordítása és függeléke)* rímes, szótagszámláló, hangsúlyos 12-es és 13-as sorokban adja vissza magyar nyelven e versformát, mivel a 16. és 17. századi magyar versszerzők a legrikkább esetben ültették át nyelvünkre a latinus időmértékes verselést. Egy nagymúltú európai versforma magyar nyelvre való ültetésének kísérletéről van tehát szó, mely csak hasonlít a magyar barokk reprezentatív versformájához, a négysarkú 12-eshez, de össze nem téveszthető vele.

*Te, ki gyönyörködöl az én nya-
vajamban,
Tördezett szókban, megrekedt
hangokban,
Felejsd bánatodat!*

* Az eredeti cím (Das Treffen in Telgte) pontosabb fordítása úgy gondolom szerencsésebb lett volna ebben az esetben, annál is inkább mert a fordító elkerült volna egy helyesírási hibát. A cím ugyanis helyesen leírva: Vesztfál csevej (lásd: Magyar Tájszótár 810. o.)

Márton egy olyan hagyomány lépcsőjén jár, mely nem igazán a miénk, de szükségesnek tartja beemelni a magyar költészet formakincsébe, akár utólag is. A költőnemzedékeknek újra és újra meg kell fogalmazniuk a költés lényegét, s ehhez olykor fel kell ütni a régi költészettanokat. Szerzőnk fejében akár Samuel Daniel (1563-1619) sorai is járhattak költeménye írása közben: „A vers soha nem más, mint egy bizonyos mértékbe foglalt szavak kerete, különbözik a köznapri beszédétől, és az emberi mondandó jobb kifejezése érdekében mind a gyönyörködtetést, mind az emlékezetet szolgálja...” (A rím védelmében)

V.

Miként gondolkodhatunk az irodalom mai gépezetébe táplált manierista-barokk versfüzérrel? A művek esztétikai élvezetének, és az értelmezés együttélésének következtében görcsös próbálkozások születnek az ilyen és hasonló típusú szövegek irodalmi értékének és funkciójának megítéléséről. Ez főként abból a gyakorlatból adódik, hogy a műveket általában csak egyszer olvassuk el, nem próbáljuk először esztétikai célzattal, később értelmezői célzattal, vagy akár fordított sorrendben átolvasni a szöveget. Hiába, sok a mű, kevés az idő. A szövegek célja pedig - legyen szó prózáról vagy líráról — hogy gondolkodtasson a mű kapcsán, ennek pedig elengedhetetlen feltétele az újraolvasás.

*Az idő szárnyon jár
Soha semmit nem vár,
És foly, mint erős folyás**

Főként azon tűnődhetünk, hogy mai irodalomfelfogásunk mennyiben különbözik a 17. század elejétől. Komolyan kell például vennünk a szerző azon törekvését, hogy az általa létrehozott szöveget minél inkább elidegenítse saját személyétől. Kísérlete a szavak és formák újrateemtésére sokkal nagyobb eséllyel bír, ha nem Márton Lászlónak tulajdonítja a szöveget hanem egy fiktív német 17. század eleji költőnek. A fordítás ténye azért is kulcsfontosságú, mert ennek kapcsán eltűnődhetünk az eredetiség kultusz azon hatásáról, mely torzulásokat idézett elő a fordítások, parafrázisok, szövegmagyarázatok, idézetek értékének megítélésében. Ezek a tevékenységek a 19. és 20. század irodalmi felfogásában másodrendűvé váltak, ami személy szerint Márton Lászlót is sértheti, ő ugyanis kitűnő fordító, hiszen a már említett Grass könyvön kívül Novalist és más német romantikusokat, valamint mai nyugatnémet elbeszéléseket fordított, és kiváló jegyzetekkel látta el ezeket az antológiákat. Márton versfüzérében felismerhetjük a szavak fontosságát, noha az irodalom szózuhatagjai úgy tűnt végleg elmosták ezek szuverenitását. Az ihlet mágiája indokolja ma a szavak végtelen tódulását, s nem készlet a megfelelő szavak keresésére. A szavak pedig nem szinonimek egymással, az érzésekre, melyek előntenek bennünket, nincsenek egymásnak adekvát kifejezések, csakis egyetlen szó a megfelelő

egyetlen pillanatban, egyetlen kontextusban. A versciklus nem tartalmaz egyetlen olyan kifejezést sem, amiről határozottan állíthatnánk, hogy nem létezett a 17. században. Ezért, és mert szerzőnk kiválóan imitálja a manierista-barokk kor nyelvezetét és stílusát, a régies emlékezősek közé sorolhatjuk, nem a régisekedő, a kor ismeretét kevésbé tükröző próbálkozások közé. Márton számára az irodalom, de főként a költészet, arisztokratikus tevékenység, ami esetünkben formai, stílári, grammatikai pontosságot is jelent. Egy Hieronymo Caspar Laërtes nevű Huszár-őbester gondolataiba bújva próbálja elképzelni, hogyan kellett verset írni egy régmúlt korban. A vállalkozás legalább annyi érdekességgel kecsegtet, mintha valaki azt próbálná megválaszolni, hogy hogyan kell ma verset írni.

Az írott szó ereje Márton prózájában is foglalkoztatta, így például a „Nagy-budapesti-Rém-üldözés „Találkozás Vadonc mesterrel” című írásában a következőképpen elmélkedik a főhős: „Ha tudnék írni szép, realiztikus regényeket a magyar valóságról, ez azért a magyar valóságra nézvést is vigasz lenne. Például elhatároznám, hogy írok egy regényt a magyar faluról, hipp-hopp megírom, és néhány évszázad múlva belelapoz egy okos arcú diák, amikor a magyar falunak már irmagja sem lesz.” A szavak túlélnek a gondolatokat, túlélnek a szerzőt, a korszakot, egyszerűen elpusztíthatatlanok. A könyvnyomtatás feltalálása gyökeresen megváltoztatta a rögzített szövegről való gondolkodást. A sokszorosított szövegek léte teszi értelmetlenné a könyvgyűjtést, s funkciótlaná a zúzdák működését.

VI.

Úgy gondolom Márton László versciklusa már létrejöttével is némi kritikát mond a „magyar kultúra bozótjáról”, melyben nem találni ösvényeket. A „bozót” kifejezés — melyet a „84-es kijárat” programadó írásában használ a szerző — inkább a steppét vagy szavannát juttatja eszünkbe, mint a barokk francia keret. Az archaikus szokások, stílusok, formák felújítása szükségessé válhat jelenkori eszközök, és értékek kiüresedése miatt. Az a biztos tudat vezeti a felújítókat, hogy léteznek kortalan értékek, melyek túlélnek irodalomtörténeti „kereszteshadjáratokat”, „pestiseket” és „parasztfelkeléseket”. Márton imént idézett írásában a következőképpen fogalmaz: „Meg akarjuk mutatni, hogy az aktuális kérdések egyre sűrűbb kavargásában tovább élnek azok az igazságok, szépségek és észjárások, amelyek lassabban kopnak, kevésbé mállnak vagy éppenséggel el nem enyésznek.”

*„Ti Citrom - ligetek és Narancs - virágok
viruljatok tovább én a homályba
vágok
magamat Mirtus & Ciprus - árnyékába rejtem
s' busongok Rozmaring között a fényt felejttem ...”*

*„Mondják, gyors az idő.
Ki látta, hogy repül?
A világ - fogalom legbelsejében
ül.”*

A szó, amint kikezdetlen csúcsa lesz annak a jéghegynek, mely az alatta húzódó gondolatokat fagyasztotta magába, eléri célját, költészetté válik. A költészet átszabható, feldarabolható, kiszakítható az eredeti kontextusból, új funkcióval és jelentéssel ismét útjára bocsájható, ám költészet marad.

Stílusgyakorlat? ál-manierizmus? irodalomtörténeti betoldás? szembesülés a múlttal? hagyománykeresés? blöff? nosztalgia? Megszoktuk, hogy határozott elképzelésünk van a kezünkben tartott szövegről, pedig a döntés nem kényszerű, talán csak szükséges rossz. A szerző nem fogja az olvasó kezét, a szöveg köztük van. A szavak pilléreire meginduló emlékezés sokfelé eljuthat, ha nem vesszük túl komolyan saját korlátainkat.

Matzerath urunk karácsonya

(*güntergrass - patkányő - esszé*)

Igen, leülök egy kényelmes karosszékre, és megpróbálok semmire sem gondolni. Megkísérlem önmagam teljes kiürítését, hogy semmi ne maradjon bennem. A semmi és semmi megnevezhető. Úgy vélem, könnyű dolgom lesz.

Ülök hát a karosszékemben és elképezem, hogy karácsony van. Először persze a karácsonyfa jut eszembe. Itt már elvesztettem: nem a karácsonyfát, nem a képet, hanem a karácsonyt magát képzeltem volna el szívesebben. De hát itt a karácsonyfa. És itt van alatta a karácsonyi ajándék. A meglepetés, amit oly régóta áhítok. Kicsiny ketrecében, göndör gyaluforgács közt csendesen szöszmötölve... Igen, ez jut eszembe. Azután eszembe jut a születés is, vagy még előbb inkább — igazán csak egy szemvillanással előbb.. — hogy hát igen, a halál. Az mondjuk olyan, mint mikor egy sziget a tenger mélyébe süllyed. Egy sziget a tenger fenekén, mely ritka, tiszta időben látható a tenger színéről is. A hajósok legalább így tartják. Legyen a sziget neve: Vineta.

Aztán valami baj történik, amolyan kisebb malőr, mondjuk Matzerath urunknak sürgősen disszidálni kell, ki tudja már miért, oly gyakran megesik az ilyen, és mondjuk, útközben féltengelytörést szenved az autója. Matzerath urunk az autópálya szélén tehetetlenkedik, közben persze videovállalatigazgató lesz, egyszerű híres ember, a kasubok meg otthon várják és várják. Hogyne várnák, mikor Matzerath urunk, ahogy arról mi is beszámoltunk, disszidált s híres ember lett, — hát a kasubok hogyne várnák a szép autót, a szemképráztaó ajándékholmikat s az elmaradhatatlan disszidens akcentust. Matzerath urunk pedig jólnevelt ember, vissza is tér kasub otthonába, magával hozván legújabb ördögi találmányát, egy csodálatos videokészüléket, melyen minden-de-minden igazából meg van örökítve. Persze az egész család úgy nézi „szóval csak úgy nézi, mintha játszásdiból lenne az egész.” Nézik a tengelytörést, a szigetsüllyedést, továbbá csak úgy, játszásdiból az egész kasub familia — Szolidaritás transzparenszel a háttérben — végignézi a Jancsi-és-Juliska-a-savas-erdőbent meg az összes többit, azt is amikor Matzerath urunk beül az autóba, s elindul a rég nem látott Kasubiába, s azt is nézik még ámuldozva, hogyan száll ki Matzerath urunk a vadonatúj Mercedesből, bár immár kissé gyanús a dolog, de azért nézik, hogyan örül az ajándékholminak a család, milyen izgatottan lesik a csodaképernyőt, hogyan feszül a háttérben a transzparens — Szolidaritás, — s azt is nézik még, hogyan képed el a család, mikor... Ekkor elsüllyed egy sziget. Legyen mondjuk a neve:

— Föld! Föld! — kiáltozom, csak úgy, játszásdiból persze, mert akkor már az Ilsebill régen úton van, s kutatja, egyre kutatja a tengerek mélyét.

Ilyenkor megpróbálok elképzelni, hogy ülök egy kényelmes karosszékben, s elképezem, igen, ilyenkor elképezem a karácsonyt. Aztán már nem csak a patkányő bajszkájának finom remegését figyelem, hanem a magamét is, hisz alig bírom lenyelni az ordenáré röhögést. Hát hogyne, persze, tudom: az egyszemélyes úrkabinban csak én vagyok, s a képernyőn az üres bolygók között ott keringek én is, amerre jövőbeli ósválónk, a patkányő vezet.

Gyanúlan szemlélnék távirati jelentést kézbesítenek, s a jelentés mint a Jelenés, hisz nem másról van szó, mint amiről Fuchs úr is beszél Bécsben, miközben óriásvásznait festi tele felborított keresztekkel, elevenhús-megfeszítésekéről, és beszél arról, hogy az apokalipszis eljövételében ő nem hisz, mert a világvég immár jelen idő (szintén: Jelen-és), a mi életünk talán már

nem is élet, ám mindenképp a pusztulás, csak mi erről tudomást sem akarunk venni, hanem még mindig bízunk-bizakodunk, és időlenül nevetgélünk, és arról is beszél Fuchs úr igen őszintén, hogy minderről talán már beszélni sem lehet, de beszélni róla éppen ezért kell, no persze, a jelentés is arról szól, hogy a Felszámolás után tüstént megkezdődik az ember utáni történelem, jómagam hibaforrásnak bizonyulok, sok pénze a hatalomnak, egy ötlete Wilhelm Grimmnek van, egyszerűen minden befuccsol, a szöveg elkallódik, a gyanútlan szemlélő meg folyton átveretik, úgy kell neki, miért olyan gyanútlan. Ám legyen a szemlélő gyanús, jó véget akkor sem ér. Hiszen a dolgok csak egy irányba mehetnek, s ez nem biztos, hogy előnyükre válik. Mégis: csak semmi szépítgetés, csak semmi köntörfalazás. Ha egyáltalán tudni akarjuk, melyik ez az irány. Az egyetlen irány. Vagy mégsem olyan biztos, hogy egy és egyetlen? Jól van: egy könnyed, elegáns bűvészmozdulat, s az utak már ágaznak is szerteszét. Ám legyen. Az eredmény, természetesen. reménykedjünk hát tovább, hogy csupán az útszéli táblák tévesek, az irány jó, csak persze azok a fránya jelzések, hátha most is megússzuk. Ahogy eddig is. Lám, élünk és virágzunk.

Így aztán kis idő múlva jobbra nézünk, balra pislogunk, kínosan feszengünk, s mi magunk is nevetgélünk: mi mást is tehetnénk. Néha kinézünk a kabin ablakán, s a kék gombolyagról eszünkbe jut valami, de inkább nézzük a képernyőt: egy sziget, egy fejezet, amelyben mondjuk egy hintó a múltba hajt, két öregúr valaha volt dolgokat emleget, múzeumi tárgyak gyűjtetnek és patkányok hízlaltatnak, a születésnapot szomorú hír búsítja meg, a Szolidaritás győz, de az emberiek nyoma sem marad, és minden remény elenyész. persze ekkor már régen poszthumán kort írnak. Mert, ide figyeljete, hatalmasok, akiknek mekkora felelősség nyomja a vállát, hallgassátok meg, hogy mit álmodtam: azt, hogy nem voltunk többé.

Günter Grass : A patkányő , Magvető 1988, Fordította : Bor Ambrus

Pató Attila

Rozsdálódó történelem

(Milan Kundera Tréfa)

*Az irodalmi művekben olyan a politika,
mint a pisztolylövés hangverseny közben,
közönséges dolog, de mindenki felfigyel rá.*

(Stendhal)

Az egész csak tréfa volt.(!)

(Laár András)

Politikai irodalom? Vagy politikus írás? Vagy politikának és irodalomnak a közép-európai elegye? Nehéz válaszolni az ilyen regényre irányuló kérdésekre. S miért most kell erről írni, amikor „post festam” vagyunk? Nem elégséges magyarázat - bár kétségtelenül igaz volna - ha Kundera újbóli megjelentetésével védekeznénk. (A Tréfát magyarul először 1968-ban adták ki.) De van itt valami más is - s ez a minőség.

Hogy miért több és jobb a Tréfa, mint a hasonló időszakról szóló művek? Tréfásan úgy válaszolhatnánk, ahogy Koutecky a főhős gyűlölt rokona, aki a festészet megítéléséhez (melyhez nem értett) egyetlen szempontot használt: „ennek a képnek távlata van”. Ennek a regénynek távlata van.

Kundera elbeszéléstechnikája nem zsugorodik le a tárgyalt korszak történéseire - ahogy ez a hasonló témájú magyar regények esetében szinte elkerülhetetlen. A szerzőt mintha nem is a történet érdekelné, hanem annak utóélete és értékelése. Önmagával vitatkozva írja le: „Szóval a történeteknek, azon kívül, hogy megtörténtek, hogy vannak, lehet-e mondanivalójuk is?” Ludvik Jahn főiskolai kicsapása - egy ártatlan tréfa miatt - s életének generál pauzába kerülése a történet. A szünet ez esetben nem zenekari partitúrából olvasandó - mert hosszúsága a szereplő számára nincs jelezve. (Kizökök az idő...)

Kundera túlfutattja történetét annak cselekvési idején, s így a történet utóélete bizarr játékká válik. A bosszú, a megtorlás, a visszavágás a második történet, s e megfogalmazásban - utóélet és második történet - ugyanazt jelenti. S az elégtétel nem azért nem sikerül, mert a terv kivitelezhetetlen, hanem mert a történetekből nincs átjárás, s ahogy két pillanatot, úgy a történet két idejét sem nevezhetjük azonosnak.

Nem kizárólag a tréfák ártatlanságával-ártalmasságával kerülünk szembe jóllehet ezzel is, mint inkább azzal a körülménnyel, hogy a tréfák nem önmagukban léteznek. Más oldalról a történetek visszavonhatatlanságával. Kunderánál a történet maga a tréfa és fordítva, a tréfa maga a történet, s mivel ezek megítélése nem minden esetben kedvünkre való, ezért a következmények

kiszámíthatatlanok. „...akkor megértettem, hogy reménytelen dolog megpróbálni visszavonni, amikor én magam egész életemmel együtt egy sokkal átfogóbb (számomra áttekinthetetlen) és teljesen visszavonhatatlan tréfába bonyolódtam bele.” Czeslaw Milosz fogalmaz úgy, „ hogy a közép-európai gondolkodásmódban sokkal nagyobb szerep jut az iróniának, annak köszönhetően, hogy kizökkent a történelem.” Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a szerző egy olyan nemzeti irodalommal a háta mögött írja meg regényét, melyre a régió minden más nemzeténél inkább jellemző az irónia, elég ha csak Svejkre gondolunk, aki - ismét Miloszt idézve - az egész térségben megtalálható.

Az irónia, mint mondani szokás túlélési stratégia, Kunderánál viszont lényeges különbség az említett irodalmi hagyománnyal szemben, hogy ez a látásmód, szemléletmód immár nem folytonos, a történet előrehaladtával egyre kevésbé fenntartható, bár a cím a mű egészére kiterjeszti, sugallja az irónia uralmát.

Jól érzékelhető az írói eljárásnak az a módja, mely igényében túllép az „egyszer volt történetek elbeszélésének” elvárásain. Voltaképpen a történet mindig tart, ezért következhetnek egymásra, s ezért önkényes minden feldarabolás. A következhetnek okokat és következményeket hordoz magában, cbből következően azt, hogy nem állhatnak önmagukban.

Kundera jól él a cselekedetek, a vélekedések viszonylagosságával, nem léteznek abszolútumok, távol tudja magát a didaktikusságtól. A történet(ek) egymás ellen vétő szereplői ítéletet mondanak ki - ezt hiszik - egymás felett, holott nagyon is körülhatárolható érdekeknek engedelmeskedve döntenek, ítélkeznek. Ez a problematika végighúzódik a regényen, a sérelmek „visszaszolgáltatásának” jogossága-érvényét veszítése kettősségében. „A dolgok máképpen érnek véget, mint ahogy elgondoltuk őket - sovány felismerés, de ez van.”

Milan Kundera : Tréfa , Európa , 1989 Fordította : Rubin Péter

Bod Péter

A utolsó író első könyve

Recenzió-féle Talamon Alfonz első kötetéről

Csak a szöveg és csakis a szöveg legyen előtted ha recenziót írsz. Legyél tárgyilagos és pontos, ne kalandozzál el, műértő szemmel vizsgálj meg a könyvet, dicséred ill. ítélj el a megfelelő szempontokat figyelembe véve.

Ilyesféle elvárásoknak kell ma megfelelni egy recenzensnek. Sajnos, ez az esetek többségében lehetetlen, a kritikus mégis megpróbál alkalmazkodni az előírásokhoz. *Bírátlóvá*„, valamilyen személytelen bölcsesség személytelen papjává válik” (Mrozek).

„Az írónak meg kellene halni, miután könyvét megírta.” - írja Eco. Ez valójában még kevés. Egész életének semmissé, nem tudotá kéne válnia, hogy ne lehessen semmi fogódzót találni a személyiségében. Ennek a szemléletmódnak létjogosultsága van a tisztán esztétikai jellegű elemzésnél, de úgy vélem a recenzió más műfaj, más jellemzőkkel.

E sorok írója sem felelhet meg a fent előírt követelményeknek, ugyanis elkövette azt a „hibát”, hogy elolvasta Talamon Alfonz kötetének fülszövegeit. Két fontos dolgot tudott meg belőlük. Egyrészt, hogy elsőkönyves író művét tartja a kezében, másrészt, hogy a szerző 1966-ban született. Az első információ talán még kiküszöbölhető, a második azonban már aligha, mert a recenzens születési évszáma ugyanez. S mivel recenzens hajlamos a misztikára, valamiféle azonosságot feltételez kettőjük között. Természetesen nem nemzedéki összetartozásról van szó, e szó manapság csak egy másik korosztállyal való szembenállást, nem pedig közel azonos korúak összetartozását jelenti számára. Az egyidőben születettek mítosza ez, melynek az önkényesen vezetett emberi időszámítás tág teret biztosít.

Ha társaságban kiderül a másiktól, hogy velünk egy évben született, azonnal hallgatólagos szövetség jön létre közöttünk. Ha látok a tévében egy velem egyidős rúdugrót, aki már a világcsúcsmagasságot ostromolja, életkorunk mindjárt viszonyítási alappá változik, elkerülhetetlen a kérdés: megvolt-e bennem a lehetőség, hogy én is eljussak oda. E kérdésfelvetés természetes folyománya a közhellyé vált megállapítás: X.Y. ennyi idős korában már...

Ráadásul jelen esetben az a helyzet, hogy e sorok írója is dédelgetett írói terveket (mint annyi más recenzió-és kritikairó), s e próbálkozás kudarcra után fokozott figyelemmel követi a vele egykorú, egy anyanyelvű társának írói működését. Égő kíváncsisággal olvas egy könyvet, amely elsősorban önmaga megszületéséről szól.

Közhelyszerű megállapítás, hogy életünk legnehezebb, de egyben legtartalmasabb, a későbbiekre nézve leginkább meghatározó korszaka a kamaszkor, a felnőtte éres ideje. Még súlyosabban nehezedik ez az idő egy olyan emberre, aki lassanként ráébred, hogy ő bizony író: „úgy tűnik, mintha csak most találta volna meg az ördög a lelkünket és dobta bele az éhes madárfióka csőréként tátongó időtölcser émelvítőn szűkülő torkába...”

A fenti idézet- mely A pikádorok ivadéka című elbeszélés kezdete- jelzi azt a helyzetet, melyből a kötet minden írása született.

Talamon Alfonz- birtokában a mesterségbeli tudásnak- megpróbál elszámolni eddig megélt éveivel, a ki nem mondható, le nem írható dolgok, események után kutat, félelmetes lendülettel írja körbe az emlékezetes helyzeteket, személyeket, remélve azt, hogy a körülírás segít rátalálni a lényegre, az elveszetre.

Oly módon ír, mint amikor a falra úgy festünk egy szót, hogy a kivágott betűket ráillesztjük, lefűjük az egész felületet festékekkel, majd elveszük a sablont, s a vörslő falon fehéren maradt részek kiadják a feliratot. Elmond mindent, ami lehetséges, az elmondhatatlan körvonalai pedig lassanként kibontakoznak.

A legfontosabb kérdése: hogyan lett belőlem író, mit is akarok az írással. Többféle választ olvashatok ki a könyvből. Az első novellából (Az utolsó író memoárja) - mely ironikus hangvételével egyedül áll a kötetben - egyszerű a megoldás: azért, hogy a legnagyobb író legyen belőle. De ezt, ha el is hiszem (mert miért ne hinném el Talamon Alfonznak, hisz ő maga írja : „ higgyük el a szerző minden állítását, hiszen hittünkben erősít az meg.”), az ő esetében nem ezt tartom a legfontosabbnak, hanem az előbb említett A pikádorok ivadéka című írása első néhány oldalát kitevő mondatkoszorú válaszdási kísérletében vélem megtalálni a rejtély megoldása felé vezető csapást : „ ... a szemérmetlenül valósnak átélt álmok gyermeteg játékát, amelyben mi szereplünk, sziluettjeink és alteregóink mefisztói tömegével, ambíciók nélkül mozogva a megtestesülés éles logikájával, kiterjedéstelen, összegombolyodott időben, a tisztítóútként felfaló, vibráló fényben, s egy mozdulat megsemmisülése közben azon gondolkozunk, hogy vajon melyikünk álmodta a teret, mikor és milyen napszakban, az év hányadik órájában, melyikünk a cselekmény elvont kéjsodrását...”

Fölvillan előttem egy tudati világ, mely a saját múltját úgy látja, mint az egymásra rakódott palarétegeket, a tizenöt éves ember élete különszakad a tizenhatévesétől, önálló létezők állítód- nak szembe, formálják egymást kölcsönösen, a pillanatnyi létező máris múlttá válik. Irózatos erőfeszítést fejt ki az elbeszélő, hogy megtalálja önmagát ebben a kavargó káoszban. Papírra akarja kimerevíteni élete eseményeit, érzéseit, hogy megfoghassa saját valódi én-jét, de érzi ennek kilátástalanságát, mert ahogy lefagyasztja egy bizonyos időben önmagát, e művelettel meg is öli. Hisz épp az a lényege sorsának, hogy a különböző idejű én-ek állandó mozgásban vannak tudatának tengerén, s a vizsgálódó állapot később maga is vizsgálttá válik. A paradoxont a dzsungelbéli kuszónövényhez hasonlatos nyelv próbálja feloldani, a nyelv, mely szünet nélkül örvénylik, mondatai, gondolatai egybefolyanak, keresztezik egymást.

Amikor ezt direkter módon teszi, mint Az éjszaka árkádsorai-ban, az időben egymástól eltolt én- ekkal való játék lebilincselő ugyan, de inkább egy kitűnően sikerült hagyományos elbeszélés-struktúrát kapunk, amelynek lényege a hangulatteremtés minél tökéletesebb véghez- vitele.

Az ellenpont a Bocsátó című írás, amelynél már nem lehet eldönteni: lírikus próza vagy elbeszélő jellegű líra.

A pikádorok ivadéka más szempontból is kulcsjellegű írás. A bevezető rész utáni negyven oldal valóban a *képzelet szertartása*. A képzelet működésének mikroszkopikus egységekig lemenő vizsgálata, az alkotófolyamat leírásának kísérlete.

Szemle

Az eddig még nem említett A nap, amelyen ledőlt az első kiszáradt eperfa márquezi ihletésű írás. Témájánál fogva - az önmagát keresztire feszítő ember - a fentiekben vázolt önkeresés egy más oldalát (...)

A recenzió szövege lassan belefolyik egy öntőformába. Így hát „csak” annyit írok ide a végére : 1966-ban egy író született Dunaszerdahelyen.

Talamon Alfonz: A képzelet szertartásai, Madách 1988 (Főnix Füzetek)

Dajkó Pál

Munkatársaink :

Bakos András :

1973-ban született Szegeden. Jelenleg a Radnóti Miklós Gimnázium harmadik osztályos tanulója.

Benda Balázs :

1965-ben született Szegeden. Jelenlegi foglalkozása nem megállapítható.

Bod Péter :

1967-ben Gyulán született. A JATE BTK III. éves hallgatója

Csípő Erika :

1967-ben született Szolnokon. A JATE BTK II. éves hallgatója

Dajkó Pál :

Jászberényben született 1966-ban. Jelenleg a JATE BTK III. éves hallgatója.

Fialsz Endre :

1969-ben született Kecelen. Jelenleg a JATE BTK I. éves hallgatója.

Győrei Zsolt :

1970-ben született Budapesten. Jelenleg a JATE BTK I. éves hallgatója.

Jenel Gyula :

1960-ban született. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola elvégzése óta újságíróként működik, tavaly jelent meg első verseskötete Hátországban címmel.

Kelemen Zoltán :

1969-ben született Dombóváron. Jelenleg a JATE BTK I. éves hallgatója.

Magyar Barna :

1963-ban született Nagyszalontán. Jelenleg Gyulán él. Írásai jelentek meg a Hevesi Szemlében és a Délszigetben.

Nyári János :

Szentesen született 1967-ben. Jelenleg a JATE BTK I. éves hallgatója.

Pató Attila :

1967-ben született Szatmárnémetiben. Jelenleg a JATE BTK VI. éves hallgatója.

Sánta Gábor :

1967-ben született Szegeden. Jelenleg a JATE BTK III. éves hallgatója. Versei jelentek meg a Tiszatájban.

Schlachtovszky Csaba :

1970-ben született Budapesten. Jelenleg a JATE BTK II. éves hallgatója.

Szerb Máté :

1968-ban született Szekszárdon. Jelenleg a Semmelweis Orvostudományi Egyetem III. éves hallgatója. Írásai jelentek meg a Palócföld című folyóiratban és Narancsszív-Szonett füzetekben

Szincok György :

1965-ben született Orosházán. Elvégezte a főiskolát. Jelenleg a JATE BTK hallgatója. Tagja az un. FC csoportnak.

Török Attila :

1967-ben született Hódmezővásárhelyen. Jelenleg a JATE BTK III. éves hallgatója.

Tunyogi Lehel :

1969-ben született Kolozsváron. Jelenleg a református teológia II. éves hallgatója.

POMPEJI

IRODALOM, MŰVÉSZET, BÖLCSELET

Szerkesztik: Darvasi László, Laczkó Sándor, Pikó András,
Mikola Gyöngyi, Szilasi László

Szerkesztőbizottság : Bernáth Árpád, Csejtei Dezső,
Hajnóczy Gábor, Illia Mihály,
Katona Tamás, Lengyel András

A TARTALOMBÓL:

Darvasi László és Ladik Katalin versei
Nádas Péter, Szilasi László és Jozsif Brodskij írásai
Cs. Gyimesi Éva tanulmánya Szilágyi Domokosról
Laczkó Sándor beszélgetése Vajda Mihállyal

SZEGED, 1990.

1.

Köszönetet minden barátunknak, akik hozzájárultak a
HÉT VILÁG első számának megjelenéséhez.

